

Tilburg University

De leeswereld van jongeren en jongvolwassenen

Stalpers, C.P.

Publication date:
2020

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Stalpers, C. P. (2020). *De leeswereld van jongeren en jongvolwassenen*. Stichting Lezen.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

De leeswereld van jongeren en jongvolwassenen

Cedric Stalpers

o n d e r z o e k s p u b l i c a t i e

De leeswereld van jongeren en jongvolwassenen

Colofon

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
020 – 623 05 66
www.lezen.nl
info@lezen.nl

Auteur

Cedric Stalpers

Vormgeving cover

Lijn 1 Haarlem, Ramona Dales

Citeren als: Stalpers, C. (2020). *De leeswereld van jongeren en jongvolwassenen*. Amsterdam: Stichting Lezen.

©2020 Stichting Lezen, Amsterdam

Inhoud

Voorwoord	1
Samenvatting	3
1 Inleiding	7
1.1 De leeswereld van kinderen en jongadolescenten	8
1.2 Het verhaal achter de lezer	10
1.3 Nieuwe variabelen en dwarsverbanden.....	12
1.4 Vraagstelling en methodiek.....	13
1.5 Leeswijzer	15
2 Leesfrequentie en leesattitude	17
2.1 Leesfrequentie.....	17
2.2 Leesattitude.....	17
2.3 Driedeling van de steekproef: boekenwormen, -mijders en -twijfelaars	18
2.4 Leesvoorkeuren	20
2.5 Redenen voor leesmijding.....	23
2.6 Papier of e-book?	23
2.7 Leesopleving na leesluwte?.....	24
2.8 Deelconclusies	24
3 Lezen thuis, bij vrienden en op school	26
3.1 Leesklimaat thuis.....	26
3.2 Leesklimaat bij vrienden.....	28
3.3 Leesklimaat op school	29
3.4 Deelconclusies	31
4 Kunnen, kennen, kiezen	32
4.1 Self-efficacy oftewel zelf ingeschatte leesvaardigheid	32
4.2 Selecteren en informatiebronnen	33
4.3 Young adult en boekenaanbod	36
4.4 Deelconclusies	38
5 Kopen, lenen en krijgen	39
5.1 Voorkeuren voor boekverwerving	39
5.2 Boekhandelsbezoek en boekenbezit.....	40
5.3 Bibliotheken.....	42
5.4 Kopen versus lenen	44
5.5 Leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes	45
5.6 Deelconclusies	46

6	De leeswereld: een verklarend model	47
6.1	Leesklimaat op school	47
6.2	Determinanten van leesattitude en leesfrequentie.....	48
6.3	Determinanten boekbezit, boekhandels- en bibliotheekbezoek.....	50
6.4	Deelconclusies	51
7	Conclusies en aanbevelingen	53
7.1	Conclusies	53
7.2	Aanbevelingen.....	55
	Literatuurlijst	58
	Bijlage 1. Leesfrequentie boeken naar leeftijd.....	60
	Bijlage 2. Leesfrequentie naar opleiding.....	61
	Bijlage 3. Wekelijkse vrijetijdsbestedingen van de persona's	62
	Bijlage 4. Online boeken kopen naar gender, leeftijd en opleidingsniveau.....	63
	Bijlage 5. Lenen versus kopen naar achtergrondkenmerken.....	64
	Bijlage 6. Samenhang boekhandelsbezoek met gebruik van informatiebronnen en kennis van campagnes.....	65
	Bijlage 7. Samenhang bibliotheekbezoek met gebruik van informatiebronnen en kennis van campagnes.....	67

Voorwoord

Het leesgedrag en de leesvaardigheid van Nederlandse jongeren en jongvolwassenen is een toenemend punt van zorg. Jongeren zijn de afgelopen jaren achteruitgegaan in zowel hun leesmotivatie als hun leesvaardigheid. Gemiddeld lezen zij nog maar zo'n 14 minuten per dag. Met name het geconcentreerd lezen van langere teksten of boeken staat bij deze doelgroep onder druk, zo concluderen de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur in *LEES!*, hun gezamenlijke oproep tot een leesoffensief. "Nederlandse jongeren lezen steeds vaker korte tekstjes – berichten op hun smartphone of samenvattende stukjes in schoolboeken – maar besteden minder tijd aan 'diep' lezen [...]."

Maar naast zorg is er ook reden voor optimisme. Cedric Stalpers laat in het voorliggende onderzoek zien dat lezen nog altijd deel uitmaakt van de belevingswereld van veel jongeren en jongvolwassenen. Hoewel een aanzienlijk deel van de 15- tot 25-jarigen beschouwd kan worden als een zogeheten 'boekmijder' – iemand die niet van lezen houdt en vrijwel nooit leest – zijn er ook jongeren die als 'boekenwurm' kunnen worden bestempeld – iemand die graag en veel leest. En er is een grote groep 'boektwijfelaars': jongeren en jongvolwassenen die lezen gematigd leuk vinden en dit af en toe doen.

Inzicht in hoe de leeswereld van boekenwormen, boektwijfelaars en boekmijders van elkaar verschilt, kan helpen om leesbevordering nóg beter op verschillende jongeren en jongvolwassenen af te stemmen. Ook geeft het een indicatie van wat werkt in leesbevordering. Boekenwormen ontvangen van alle lezerstypen de meeste steun en aanmoediging van ouders, vrienden en school. Verder zijn zij beter in het selecteren van boeken, zijn zij beter op de hoogte van het aanbod van youngadultliteratuur, en hebben zij het vaakst boeken in huis. Boektwijfelaars noemen tijdgebrek en voorkeur voor andere media-activiteiten als belangrijke redenen om niet te lezen. Boekmijders vinden lezen daarentegen overwegend niet leuk, maar geven ook aan niet altijd de rust te hebben om dit te doen.

Deze publicatie is bedoeld voor iedereen die meer wil weten over de leeswereld van jongeren en jongvolwassenen, en die hier lering uit wil trekken voor leesbevordering.

Gerlien van Dalen,
Directeur-bestuurder Stichting Lezen

Samenvatting

Hoe ziet de leeswereld van jongeren en jongvolwassenen eruit? Deze vraag staat centraal in het voorliggende rapport. Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden, wordt ingezoomd op diverse deelaspecten van de leeswereld:

- Hoeveel, hoe graag en wat lezen jongeren en jongvolwassenen?
- In welke mate worden zij thuis, op school en door vrienden gestimuleerd om te lezen?
- Hoe leesvaardig vinden zij zichzelf, welke informatiebronnen over boeken gebruiken zij en wat is hun kennis van het boekenaanbod?
- Hoe vaak kopen, lenen en krijgen zij boeken en waar halen zij het liefste hun boeken?
- Zijn zij op de hoogte van diverse leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes?
- Welke dwarsverbanden bestaan er tussen bovengenoemde factoren? Hoe kunnen verschillen in de leeswereld van jongeren en jongvolwassenen worden verklaard?

Bij het beantwoorden van deze onderzoeksvragen worden steeds drie typen lezers of 'persona's' onderscheiden: *boekmijders* (33%), die (vrijwel) niet lezen en niet van lezen houden; *boektwijfelaars* (39%), die af en toe en met mild enthousiasme lezen; en *boekenwormen* (28%), die veel en graag lezen. In totaal zijn er 1036 jongeren en jongvolwassenen tussen de 12 en 25 jaar in dit onderzoek vertegenwoordigd.¹

Leesfrequentie, leesattitude en leesvoorkeuren

Ongeveer 4 op de 10 ondervraagde jongeren en jongvolwassenen lezen wekelijks boeken. Een derde geeft aan nooit in boeken te lezen. Met name onder jongens en mbo'ers bevindt zich een relatief grote groep niet-lezers (of boekmijders). Boektwijfelaars geven aan dat een voorkeur voor andere vrijetijdsbestedingen en tijdgebrek redenen vormen om niet te lezen. De boekmijders rapporteren duidelijk een weerstand tegen lezen.

De ondervraagde jongeren en jongvolwassenen oordelen overwegend positief over lezen. De meeste van hen geven aan graag te lezen, zich te kunnen inleven tijdens het lezen van een boek en veel van lezen te leren. Niet alle jongeren en jongvolwassenen zijn echter positief over lezen; lezen wordt door ongeveer een derde van de jongeren en jongvolwassenen saai gevonden, en de helft zou lezen wel kunnen missen.

Jongeren en jongvolwassenen lezen het liefst boeken uit de genres *spanning & avontuur*, *humor* en *verfilmde boeken*. De boekmijders lezen alle genres minder graag dan de boektwijfelaars en boekenwormen, behalve humoristische boeken, stripboeken en sportboeken.

¹ Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van data verzameld door marktonderzoeksbureau GfK in opdracht van de Stichting Marktonderzoek Boekenvak. GfK zette in 2018 een onlinevragenlijst uit onder jongeren en jongvolwassenen. Het huidige onderzoek vormt een verdiepende analyse van dit onderzoek. Het theoretisch raamwerk dat in het huidige onderzoek wordt gehanteerd, bouwt voort op twee eerdere studies: *Van woordjes naar wereldliteratuur* (Huysmans, 2013) en *Het verhaal achter de lezer* (Stalpers, 2007).

Lezen thuis, bij vrienden en op school

Waar ouders een belangrijke rol spelen in de leesopvoeding van jonge kinderen, is hun rol bij jongeren en jongvolwassenen beperkter. Drie kwart van de ouders geeft het goede voorbeeld door zelf te lezen, maar interactie over boeken (praten over boeken, tips geven) komt bij slechts een minderheid van de respondenten voor. Interactie over boeken met vrienden komt iets vaker voor.

Er bestaan duidelijke verschillen tussen de persona's wat betreft het leesklimaat thuis en bij vrienden: waar een meerderheid van de boekenwormen aangeeft dat er met ouders en vrienden wordt gepraat over boeken, tips worden uitgewisseld en boeken cadeau worden gegeven, geldt dit voor een ruime minderheid van de boekmijders. Ook wat betreft het lezen op school bestaan er verschillen: naarmate jongeren meer plezier beleven aan lezen, lijken zij meer open te staan voor, en vaker te participeren in het leesonderwijs.

Kunnen, kennen, kiezen

Jongeren en jongvolwassenen geven vaker aan moeite te hebben met het zich concentreren op een boek dan met het lezen zelf: ongeveer een derde rapporteert concentratieproblemen. Boekmijders hebben relatief weinig vertrouwen in hun eigen leesvaardigheid (en concentratievermogen); boektwijfelaars en boekenwormen schatten zichzelf positiever in.

Veelgebruikte informatie- en inspiratiebronnen voor het vinden van boeken zijn familie en vrienden, scholieren.nl, websites van boekverkopers, de appstore en bibliotheek.nl. Daarnaast verzamelen lezers informatie door rond te snuffelen in de boekwinkel of bibliotheek. Boekenwormen zijn, afgaande op het aantal informatie- en inspiratiebronnen dat ze gebruiken, vaardiger in het selecteren van boeken dan de andere lezerstypen.

Ongeveer de helft van de jongeren en jongvolwassenen weet niet dat youngadultromans bestaan, en deze kennis hangt samen met een kritischer oordeel over het boekenaanbod. Jongeren en jongvolwassenen staan er - met uitzondering van de boekmijders - vaak wel voor open om dit genre te leren kennen. Genoemde redenen voor het lezen van youngadultromans zijn leesgemak, het hebben van een voorkeur voor series, de mogelijkheid tot wegdromen en de herkenbaarheid van de thematiek en hoofdpersoon.

Kopen, lenen en krijgen

Jongeren en jongvolwassenen komen het vaakst aan boeken door deze uit de eigen boekenkast te halen, ze cadeau te vragen of te krijgen, of door naar de lokale boekhandel te gaan. Ongeveer vier op de tien jongeren en jongvolwassenen bezitten geen eigen boeken. Dit zijn vooral de boekmijders (acht op de tien van hen bezitten geen boeken), maar dit geldt ook voor een substantiële groep boektwijfelaars (drie op de tien).

De boekwinkel lijkt een iets populairder boekverwervingskanaal te zijn dan de bibliotheek. Vier op de tien jongeren en jongvolwassenen hebben een bibliotheekpas, maar een beduidend kleinere groep noemt de bibliotheek als een voor hen belangrijke plaats om leesvoer te verkrijgen. Onder zowel boekenwormen en boektwijfelaars als boekmijders is er een substantiële groep die nooit in de bibliotheek komt, al verschillen de motieven hiervoor per persona. De eerstgenoemde houdt zoveel

van boeken dat men die liever koopt; de laatstgenoemde geeft juist niet lezen als reden op voor het mijden van de bieb.

De leeswereld van jongeren en jongvolwassenen

Hoe meer jongeren en jongvolwassenen van lezen houden, hoe groter de kans dat zij regelmatig lezen, boeken bezitten en frequent naar de boekhandel gaan. Vooral meisjes beleven plezier aan het lezen. Hetzelfde geldt voor respondenten die boekliefhebbers als vrienden hebben, die kennis hebben van youngadultromans en die goede selectievaardigheden hebben. Jongeren en jongvolwassenen die boekliefhebbers als vrienden hebben, lezen ook vaker.

Campagnes voor het lezen en kopen van boeken hangen positief samen met boekbezit, alsook bezoek aan boekhandel en bibliotheek. Vooral de Prijs van de Jonge Jury en Read2Me! blijken zeer sterk en positief samen te hangen met bezoek aan beide kanalen. Hetzelfde geldt voor selectievaardigheden: respondenten die meer informatie- en inspiratiebronnen hanteren, gaan vaker naar de boekhandel en bibliotheek.

1 Inleiding

“Jongeren nu lezen minder dan oudere generaties, minder dan ze voorheen als kind deden en minder dan adolescenten een kwart eeuw geleden lasen. Terwijl in 1955 adolescenten de meest fervente lezers waren, worden zij nu gezien als een doelgroep die maar moeilijk voor het lezen geïnteresseerd kan worden [...]. Met name onder deze doelgroep is de ontleding het sterkst geweest; de tieners van de jaren tachtig lasen meer dan de tieners van de eenentwintigste eeuw.” (Schram, Raukema, & Stalpers, 2003, p. 9).

Met deze signalering opende de congresbundel *Lezen en leesgedrag van adolescenten en jongvolwassenen* van Stichting Lezen, waarin dezelfde doelgroep centraal stond die ook in deze onderzoeksrapportage onder de loep wordt genomen: de groep van 12 tot 25 jaar. Deze bundel is inmiddels meer dan anderhalf decennium oud en sindsdien is de belangstelling voor het lezen, zeker onder deze doelgroep, niet verbeterd. Integendeel: in het tijdvak 2006-2016 is het percentage lezers (van diverse media) onder de 35 jaar teruggelopen van 65% naar 40%. Wanneer alleen het lezen van boeken onder de loep wordt genomen, is het beeld nog minder gunstig: slechts 18% van de 13- tot 19-jarigen nam in 2015 tijdens de onderzoekswEEK een boek ter hand (Wennekers, De Haan, & Huysmans, 2016). Gemiddeld lasen jongeren in 2018 nog maar 14 minuten per dag, bijna 40% minder dan 5 jaar eerder (Schaper, Wennekers, & De Haan, 2019). Daarvoor – in de periode 1975-2005 – was, volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau, de gemiddelde leestijd onder de 13- tot 19-jarigen al 3 keer zo kort geworden.

Huysmans (2013) signaleert dat de daling van het percentage boekenlezers² steeds vroeger inzet: in 1983 begon de neergang bij het vijftiende levensjaar, waarna in 2007 die terugloop al bij het negende jaar zichtbaar was. Het aantal jeugdleden is, dankzij diverse inspanningen, sinds 2005 weliswaar met 310 duizend gegroeid, maar het aantal uitleningen blijft dalen.³

Deze ontleding is niet alleen zorgelijk voor docenten, bibliothecarissen, uitgevers, boekhandelaren en andere leesbevorderaars, maar zeker ook voor de niet-(meer-)lezers zelf. Het lezen in de vrije tijd heeft immers effect op de leesvaardigheid (Mol & Bus, 2011), hetgeen weer een voorspeller is van schoolsucces en de maatschappelijke positie die na de opleiding wordt bereikt (Huysmans, 2007). Lezen is een vaardigheid die men niet alleen op school, maar vooral ook daarbuiten verwerft en onderhoudt. Anders kan gelden dat rust roest: mensen die niet lezen in de vrije tijd kunnen een verlies van leesvaardigheden en teruggang in woordenschat ervaren (Willms & Murray, 2007).

Volgens een studie van PISA (*Programme for International Student Assessment*) uit 2018 is de leesvaardigheid van Nederlandse scholieren vergeleken met een voorgaande meting (2015) gedaald, tot een niveau waar 24% van de 15-jarigen het risico loopt laaggeletterd te worden. Het aantal zwak presterende leerlingen nam in die periode substantieel toe. Gubbels, Van Langen, Maassen en

² Mensen die een maand voorafgaand aan bevraging door het Sociaal en Cultureel Planbureau een boek geleend hebben in de openbare bibliotheek.

³ <https://www.leesmonitor.nl/bibliotheek#ledenaantallen-dalen-ook-bij-de-jeugd> (geraadpleegd op 17-02-2020).

Melissen stellen in hun duiding van de PISA-studie (2019, p. 34): “Nederlandse leerlingen ervaren minder plezier in lezen dan leerlingen uit alle andere deelnemende landen.” Tevens signaleren zij dat Nederlandse scholieren zich in vergelijking tot die uit andere EU-landen minder competent voelen in lezen en deze activiteit dan ook als moeilijk beschouwen.

De versnelde ontleding en de dalende leesvaardigheid zijn moeilijk te verenigen met de signalering van de International Reading Association dat lezen steeds belangrijker is geworden (Moore, Bean, Birdyshaw, & Rycik, 1999). Lezen is van cruciaal belang door de overvloed aan informatie en het beroep dat banen doen op lees- en schrijfvaardigheid. Lezen heeft een effect op creativiteit en verbeelding, die weer noodzakelijk zijn voor innovatie.

Lezen is belangrijker dan ooit en tegelijkertijd lijken jongeren en jongvolwassenen minder dan ooit te lezen. De combinatie van een toegenomen ontleding gekoppeld aan een vergroot belang van lezen, noopte tot nieuw onderzoek naar de doelgroep jongeren en jongvolwassenen. Sinds het eerdergenoemde congres is er immers het nodige veranderd: de uitleningen van openbare bibliotheken zijn sindsdien met meer dan 40% teruggelopen, boekwinkelketens als De Slegte en Selexyz zijn verdwenen, gratis en soms illegaal zijn e-books te downloaden, en nieuwe communicatiekanalen en -apparaten zoals de smartphone hebben hun intrede gedaan, die de aandacht van deze doelgroep opeisen en leestijd lijken op te snoepen.

Om leesbevorderaars meer inzicht te bieden in de leeswereld van 12- tot 25-jarigen heeft Stichting Lezen, als onderdeel van de Stichting Marktonderzoek Boekenvak, het onderzoeksbureau GfK de opdracht gegeven een steekproef te trekken uit deze populatie en hun een onlinevragenlijst voor te leggen. Het huidige onderzoek dat onder jongeren is uitgezet en dat centraal staat in dit rapport, is een vervolg op Frank Huysmans’ studie uit 2013 onder een jongere doelgroep (7 tot en met 15 jaar). Het is tevens een vervolg op een promotieonderzoek naar het leesgedrag van scholieren op het voortgezet onderwijs dat door Stichting Lezen is uitgebracht onder de titel *Het verhaal achter de lezer*. Beide studies reikten variabelen en concepten aan voor het huidige onderzoek.

In de volgende paragrafen zullen beide studies – en de belangrijkste variabelen daarin – beschreven worden, te weten in 1.1 en 1.2. In 1.3 wordt ingegaan op nieuwe variabelen en dwarsverbanden die aan het huidige onderzoek zijn toegevoegd. In 1.4 volgen de hoofd- en deelvragen van het huidige onderzoek, gevolgd door de opbouw van het rapport in 1.5.

1.1 De leeswereld van kinderen en jongadolescenten

Frank Huysmans (2013) beschreef, op basis van een grootschalig publieksonderzoek, wat de leeswereld van kinderen (zeven tot en met vijftien) jaar was. De leeswereld is een begrip waaronder uiteenlopende fenomenen vallen, zoals leesfrequentie, -voorkeuren, -vaardigheid en -attitude. Tevens worden bibliotheek- en boekhandelsbezoek ertoe gerekend, evenals leessocialisatie in het gezin, op school en in de vriendenkring. In het vervolg van deze paragraaf worden de voornaamste bevindingen en onderwerpen van zijn studie beschreven. Enkele vraagstukken waar Huysmans over schrijft, keren eveneens terug in de volgende hoofdstukken van deze rapportage.

Hoeveel en wat lezen kinderen?

Kinderen beginnen heel enthousiast aan hun leesloopbaan. Twee op de drie zevenjarigen lezen dagelijks. Huysmans signaleerde dat vanaf het achtste jaar zowel de leesattitude als de leeshoeveelheid terugloopt. Aan het einde van de basisschool is het aantal dagelijkse lezers gehalveerd en leest een kwart van alle kinderen vooral tijdens vakanties. Zevenjarigen lezen gemiddeld ruim drie boeken per maand, tegenover anderhalf bij de vijftienjarigen. Het percentage nooitlezers blijft overigens bij alle leeftijdsgroepen beneden de 20%. Wanneer dit percentage afgezet wordt tegen leeftijd, dan is er een stijgende lijn te zien. De belangstelling voor het lezen neemt geleidelijk af; er is niet één specifiek levensjaar aan te wijzen waarop het lezen een abrupte terugval maakt. Huysmans signaleert dat er eerder sprake is van een stapsgewijze dan van een sprongsgewijze teruggang.

Leesvoorkeuren blijken gerelateerd te zijn aan gender en leeftijd. Zo lezen meisjes vaker, meer en met meer plezier dan jongens, al geldt voor stripboeken en informatieve boeken het tegenovergestelde. Leesboeken (door 85% gelezen) zijn bij lezers van alle leeftijdsgroepen populairder dan stripboeken (door 50% gelezen). Overigens treedt ook bij stripboeken een geleidelijke teruggang in populariteit op. Deze treedt in vanaf het negende levensjaar, daalt beneden de 50% vanaf het dertiende jaar, en komt net iets boven de 25% bij het vijftiende jaar. Strips worden door een ruime meerderheid van de jongens (59%) tegenover een minderheid van de meisjes (40%) gelezen. Spannende (65%) en avonturenboeken (47%) zijn bij beide geslachten populair.

Verdringen nieuwe media het boek?

Met het klimmen der jaren (van zeven naar vijftien jaar) neemt, zoals opgemerkt, het lezen van boeken af, en nemen het gebruik van computer, mobiele telefoon, internet en sociale media sterk toe. Het lezen van boeken blijkt dan ook negatief samen te hangen met het gebruik van de genoemde andere media; het dalen van de belangstelling voor het eerste valt samen met het stijgen van belangstelling voor het laatste. Er wordt echter vermoed dat de concurrentie tussen papieren en nieuwe media complexer is dan de negatieve samenhang doet voorkomen. Wanneer slechts één leeftijdsgroep geselecteerd wordt, te weten de vijftienjarigen, dan verdwijnt de negatieve samenhang tussen lezen en het gebruik van nieuwe media. Bij afzonderlijke leeftijdsgroepen blijkt het gebruik van nieuwe media niet te verschillen tussen veel- en weinigliezers. De relatie tussen de opkomst van nieuwe media en de terugloop van het lezen blijft daarmee diffuus.

Waar halen kinderen hun boeken en hoe maken ze een keuze?

Kinderen komen aan hun leesvoer dankzij boekenbezit thuis (72%) of via de openbare bibliotheek (67%). Een grote groep krijgt boeken cadeau (56%). Verwervingskanalen als de schoolbibliotheek- of mediatheek (42%) en de boekwinkel (37%) volgen op enige afstand.

Alhoewel een meerderheid van de bevroegde kinderen het (best wel) leuk vindt om naar de boekwinkel of bibliotheek te gaan, nemen zowel deze waardering als de bezoekfrequentie met de loop der jaren af. De huidige studie – uitgevoerd in 2018 – zal in kaart brengen of het bezoek aan de bibliotheek in vijf jaar tijd is teruggelopen of gelijk gebleven.

Bij het kiezen van boeken zijn kinderen gevoelig voor de aantrekkelijkheid van de omslag, al leren zij als ze ouder worden meer op andere boekenmerken te letten, zoals de achterflap. Tevens letten ze er meer op of een boek deel uitmaakt van een serie.

Stimuleren ouders het lezen (genoeg)?

De belangrijkste hulp bij het kiezen van boeken wordt geboden door de moeder (67%), al neemt haar invloed na het twaalfde jaar gestaag af, zonder dat er een andere adviseur voor in de plaats komt. In het algemeen blijkt dat leesbevorderend gedrag van ouders afneemt met het klimmen der jaren. Het voorlezen loopt na het zevende levensjaar al fors terug.

Dezelfde teruggang wordt gesignaleerd bij het praten over boeken, verstrekken van leestips, begeleiden naar boekhandel of bibliotheek en het geven van boeken als cadeau. We weten echter dat ouderlijke leesbevordering sterk doorwerkt in het leesgedrag van kinderen. Huysmans stelt daarom ook de vraag of ouders niet te vroeg hun inspanningen staken, zeker omdat hun invloed sterker en groter lijkt dan die van boekhandel, bibliotheek of school.

1.2 Het verhaal achter de lezer

Naast het rapport van Huysmans reikt ook een andere publicatie van Stichting Lezen, *Het verhaal achter de lezer*, verschillende concepten aan die in deze rapportage terugkeren.⁴ Deze concepten worden hieronder toegelicht.

Leesattitude

Leesattitude is de stabiele en affectieve houding tegenover lezen, die gevormd is door eerdere leeservaringen en die richting geeft aan toekomstig leesgedrag (Stokmans, 1999; Stalpers, 2005). Stabiel, want deze verandert niet van de ene op andere dag; affectief, want leesplezier en emoties oproepen door boeken vormen het hart van deze attitude.

Van verschillende door Stokmans en Stalpers bestudeerde variabelen heeft attitude de sterkste invloed op gedrag. Deze bleek het station te zijn waar alle sporen samenkomen. Het leesklimaat dat ouders en vrienden scheppen en de leesvaardigheid die een adolescent heeft, werken allebei door in de leesattitude. Die leesattitude bepaalt vervolgens op haar beurt in sterke mate de leesfrequentie.

Naast leesklimaat en leesvaardigheid wordt leesattitude bepaald door persoonlijkheid: jongeren (en jongvolwassenen) met een fantasierijk, reflectief en introvert karakter beleven doorgaans meer plezier aan lezen. Leesattitude dankt haar stabiliteit aan de relatie met een duurzaam psychologisch construct als persoonlijkheid (Stalpers, 2019).

⁴ In *Het verhaal achter de lezer* werd toegelicht dat IKC Ajzens (1988) theorie van gepland gedrag gebruikt kan worden om verschillende losse bevindingen over determinanten van het lezen theoretisch onderdak te bieden. Volgens deze theorie wordt menselijk gedrag, ook lezen, bepaald door drie variabelen, te weten: attitude (vindt iemand lezen plezierig en nuttig, of juist niet?), sociale normen (wordt iemand door ouders, vrienden en leerkrachten aangemoedigd om te lezen of juist niet?) en *self-efficacy* (vindt iemand zichzelf een goede of een zwakke lezer en heeft iemand veel of weinig vertrouwen in zijn leesvaardigheden?). In *Het verhaal achter de lezer* en in de huidige studie is voortgebouwd op deze theorie.

Op basis van leesattitude en leesfrequentie zijn in *Het verhaal achter de lezer* drie persona's gemaakt, te weten de boekenmijders, -twijfelaars en -wurmen. In de huidige studie wordt wederom geprobeerd een driedeling te scheppen. Wat precies de leesattitude van jongeren en jongvolwassenen is, kunt u lezen in het tweede hoofdstuk.

Leesklimaat

In zowel *Het verhaal achter de lezer* als Huysmans' studie krijgt leesklimaat – thuis, op school en bij vrienden – ruim aandacht. Deze variabele heeft invloed op zowel de leesattitude als, ten dele onafhankelijk van deze attitude, op leesfrequentie. Het leesklimaat omvat onder andere het cadeau geven van boeken, praten over boeken en het begeleiden van kinderen naar de bibliotheek.

Het leesklimaat werkt door in gedrag via concepten als:

- introductie (een prille lezer over de drempel van de bibliotheek helpen of kennis laten maken met werk van een nog onbekende auteur);
- instructie (kennis aanreiken die helpt een verhaal te duiden);
- drempelverlaging (de vrees voor een miskoop verkleinen door 'afraders' en 'aanraders' te benoemen);
- positieve associaties (het gezamenlijk bezoeken van een bibliotheek of boekwinkel kan positieve emoties oproepen, die los kunnen staan van het te lezen boek; het gekozen boek kan bijvoorbeeld tegenvallen, maar het gezelschap wordt desondanks gewaardeerd);
- voorbeeldgedrag (prille lezers kunnen het (lees)gedrag van anderen kopiëren) (Stalpers, 2007).

Hoe gunstig of ongunstig het leesklimaat⁵ thuis, bij vrienden en op school is, wordt beschreven in het derde hoofdstuk.

Zelf ingeschatte leesvaardigheid (self-efficacy)

McKenna, Kear en Ellsworth (1995) bewezen eerder dat leesvaardigheid en leesattitude sterk samenhangen: met name zij die minder goed zijn in lezen, beleven er minder plezier aan, en gaan daarom boeken mijden. Hierdoor kan een zogenaamd mattheuseffect, oftewel een negatieve spiraal optreden: wanneer men minder goed is in lezen, gaat men het lezen mijden, waardoor men deze vaardigheid onvoldoende traint en ontwikkelt, waardoor de frustratie alleen maar groter wordt. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de zelf ingeschatte leesvaardigheid van jongeren en jongvolwassenen, ofwel hun *self-efficacy*.

Selectievaardigheid (gehanteerde informatiebronnen)

Zelf ingeschatte leesvaardigheid is niet de enige variabele die in hoofdstuk 4 centraal staat. De vaardigheid om een aansprekend boek te *kiezen*, bleek eerder een sterk effect te hebben op leesgedrag. Jongeren die hun selectievaardigheden als pover beschouwden en de kans op een miskoop daarom groot vonden, lazen beduidend minder dan jongeren die dit risico lager inschatten. Een boekenaanbod dat als overdonderend groot wordt ervaren – zo groot dat men letterlijk niet kan kiezen – bleek remmend te werken. Ook bij jongeren met een positieve leesattitude (Stalpers, 2007).

⁵ Ajzen (1988) spreekt in zijn theorie overigens niet over klimaat maar over sociale normen. Klimaat omvat sociale normen, en tevens voorbeeldgedrag en andere vormen van subtiele en impliciete aanmoediging.

1.3 Nieuwe variabelen en dwarsverbanden

Het verhaal achter de lezer en Huysmans' studie reiken verschillende variabelen aan die verschillen in de leeswereld kunnen verklaren, te weten attitudes, leesklimaat, zelf ingeschatte leesvaardigheid (*self-efficacy*) en selectievaardigheden (gehanteerde informatiebronnen). In de veldstudie die in het huidige rapport centraal staat, zijn daar nog enkele variabelen aan toegevoegd.

Kennis van en oordeel over het boekenaanbod

Hoe oordelen jongeren over het boekenaanbod? Het is bekend dat jongeren een leesluwte doormaken; zij lezen minder vaak dan kinderen en volwassenen. Is dit terug te voeren op een tekort aan aansprekend aanbod, of aan een gebrek aan kennis ervan? De hoop van leesbevorderaars is dat youngadultromans het gat tussen kinderboeken en literatuur voor volwassenen – een gat dat de leesluwte zou kunnen verklaren – kan dichten. Weten jongeren echter wel dat die romans bestaan en hebben ze belangstelling voor dit 'tussengenre'? In het vierde hoofdstuk worden deze vragen behandeld.

Leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes

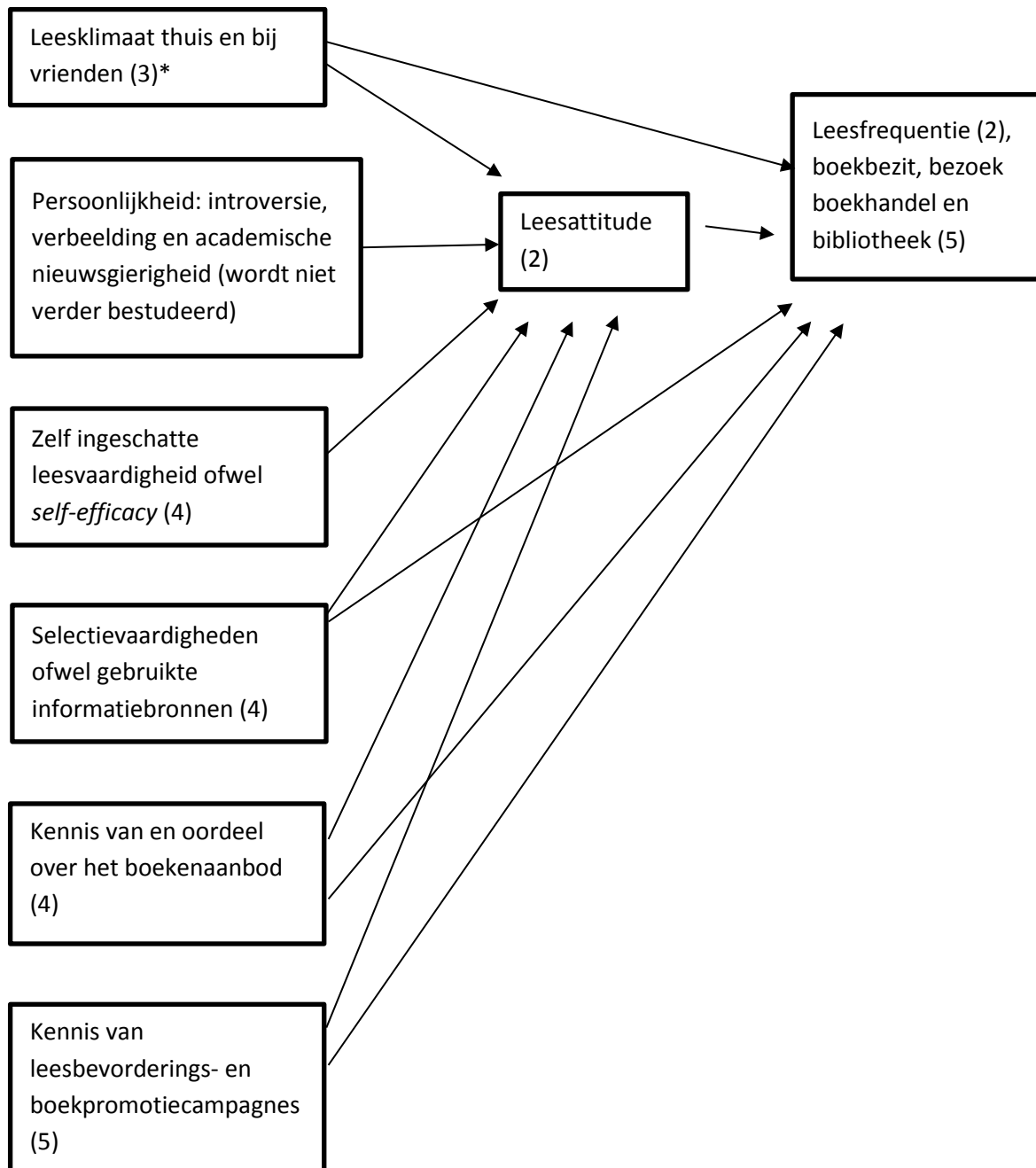
In de voorgaande alinea's is de verwachting uitgesproken dat het lezen, kopen en lenen van boeken bepaald wordt door de leesattitude, die op haar beurt afhankelijk is van het leesklimaat (op school, thuis en door vrienden), alsook van de zelf ingeschatte leesvaardigheid en de selectievaardigheid. Relatief nieuwe variabelen, zoals de kennis van en het oordeel over het boekenaanbod, zijn aan bestaande theorievorming toegevoegd. In deze rapportage wordt daar nóg een leesbevorderende factor aan toegevoegd, te weten (kennis van) leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes zoals de Boekenweek, Kinderboekenweek en de Jonge Jury. In het vijfde hoofdstuk wordt beschreven of jongeren deze campagnes kennen. De verwachting hier is dat bekendheid een indicatie is voor effect; hoe meer jongeren een campagne kennen, des te meer effect deze gesorteerd kan hebben.

In het zesde hoofdstuk staan de dwarsverbanden tussen alle opgevoerde variabelen centraal. Werken bovengenoemde campagnes bijvoorbeeld – ook na controle voor leesattitude en alle andere relevante variabelen – door in bezoek aan de boekwinkel en bibliotheek? Welke variabelen hangen samen met de leesattitude? Welke informatiebronnen hebben het grootste effect op boekhandels- en bibliotheekbezoek? En hebben nieuwsbrieven van de bibliotheek ook een positief effect op het bezoeken van de boekhandel?

In dit zesde hoofdstuk wordt een conceptueel model gehanteerd waarin alle hiervoor genoemde determinanten van leesgedrag, bibliotheekgebruik en boekhandelsbezoek zijn samengenomen (zie figuur 1). Dit model wordt afgezet tegen klassieke voorspellers van leesgedrag zoals gender (meisjes lezen meer), leeftijd (jongeren lezen minder dan kinderen) en schooltype/opleiding (hoger opgeleiden lezen meer). Zoals zal blijken, voegt het model veel toe aan dergelijke klassieke voorspellers. In analyses zal getoetst worden welke variabelen welk effect hebben op de genoemde gedragingen, en of het conceptuele model bevestigd kan worden door de onderzoeksdata.

In figuur 1 is omwille van de volledigheid de variabele 'persoonlijkheid' opgenomen aangezien deze, zoals opgemerkt, samenhangt met leesattitude (Stalpers, 2020). Tegelijkertijd keert deze niet terug in een van de volgende hoofdstukken, omdat persoonlijkheid zich - in tegenstelling tot leesattitudes en

bibliotheekbezoek; variabelen die wel bestudeerd worden - buiten het bereik en de grip van leesbevorderaars bevindt.

Figuur 1. Voorspellers van leesfrequentie, boekbezit en bezoek aan boekhandel en bibliotheek.

* Het cijfer tussen haakjes geeft het hoofdstuk weer waarin een onderwerp besproken wordt.

1.4 Vraagstelling en methodiek

Waar Frank Huysmans in 2013 rapporteerde over een onderzoek naar de leeswereld van kinderen en jongadolescenten (7 tot 15 jaar), staat in het huidige rapport de leeswereld van jongeren en jongvolwassenen (12 tot 25 jaar) centraal. De hoofdvraag van deze rapportage is dan ook: wat is de leeswereld van jongeren en jongvolwassenen?

De hoofdvraag omvat verschillende deelvragen. In ieder hoofdstuk worden een aantal deelvragen beantwoord:

1. Hoeveel, hoe graag en wat lezen jongeren en jongvolwassenen?
2. In welke mate worden zij thuis, op school en door vrienden gestimuleerd om te lezen?
3. Hoe leesvaardig vinden zij zichzelf, welke informatiebronnen over boeken gebruiken zij en wat is hun kennis van het boekenaanbod?
4. Hoe vaak kopen, lenen en krijgen zij boeken, wat zijn hun voornaamste boekverwervingskanalen en zijn zij op de hoogte van diverse leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes?
5. In welke mate kunnen leesattitude, zelf ingeschatte leesvaardigheid, leesklimaat, selectievaardigheden, boekkennis en kennis van leesbevorderingscampagnes verschillen in leesfrequentie, boekenbezit en boekhandels- en bibliotheekbezoek verklaren? Welke dwarsverbanden zijn er tussen deze variabelen?

Bij de beantwoording van deze hoofd- en deelvragen worden zogenaamde persona's onderscheiden, oftewel clusters waarvan de leden sterk op elkaar lijken qua leesattitude en -frequentie, en sterk verschillen van leden van andere clusters. De drie onderscheiden clusters zijn boekmijders (met een negatieve leesattitude, die weinig tot niet lezen), boektwijfelaars (met een neutrale tot mild positieve leesattitude, die af en toe lezen) en boekenwurmen (met een zeer positieve leesattitude en zeer frequent leesgedrag). Deze driedeling werd eerder gehanteerd in *Het verhaal achter de lezer* en deze helpt om de 'platte' cijfers enige diepgang te bieden. Zo kunnen, bijvoorbeeld, zowel boekmijders en -twijfelaars als -liefhebbers de openbare bibliotheek mijden, maar (zo zal later blijken) zal de eerste doelgroep dat doen, omdat zij niet van lezen houden, terwijl de laatste doelgroep dat doet omdat zij zoveel van lezen houden dat ze graag boeken willen bezitten.

Om de voorgaande deelvragen te kunnen beantwoorden, heeft marktonderzoeksbureau GfK een steekproef van 1036 jongeren en jongvolwassenen (12 tot en met 25 jaar) getrokken, in de periode 3 tot en met 9 april 2018. Deze steekproef is door middel van weging representatief gemaakt op geslacht, leeftijd en schooltype/opleiding.

Deze weging was noodzakelijk door zogenaamde non-respons: niet iedereen die werd uitgenodigd om deel te nemen aan het onderzoek deed dat ook. Een tweede complicerende factor was dat niet alle jongeren op persoonlijke titel een uitnodiging ontvingen. Voor het benaderen van kinderen van 14 jaar of jonger was eerst toestemming nodig van de ouders, die vervolgens werden gevraagd om de vragenlijst door het kind te laten invullen. Deze gefaseerde benadering ging samen met een responspercentage van 10,7%. De leeftijdsgroep van 15 tot 25 jaar is wel direct benaderd. Het responspercentage bij deze groep ligt hoger, te weten 20,7%.

Deze verschillen in responspercentages bemoeilijken het trekken van conclusies over het verband tussen leeftijd en andere variabelen. Het is immers denkbaar dat bij de jongste groep (12 tot en met 14 jaar) voornamelijk uitgesproken boekliefhebbers deelgenomen hebben aan het onderzoek, terwijl bij de iets oudere doelgroep (15 tot en met 25 jaar) boekmijders beter vertegenwoordigd zijn. Non-respons kan ertoe leiden dat mensen met een bovengemiddelde belangstelling voor het onderwerp van het onderzoek (lezen en boeken) oververtegenwoordigd zijn in de studie, en hun mening is niet

representatief voor de hele populatie. Aangezien de non-respons bij de allerjongste groep hoger is, is de kans op vertekening ook groter, aangezien waarschijnlijk alleen de meest fervente lezers overblijven. Ook de weging kan deze vertekening niet wegpoetsen, aangezien we niet precies weten hoe groot de groep fervente lezers in het echt, buiten de steekproef, is. Daarom worden in het slothoofdstuk enkele suggesties gedaan voor een vervolgonderzoek.

De respondenten hadden een gemiddelde leeftijd van 18,5 jaar. 49% van hen was vrouw en 51% man. Gemiddeld kostte het hun circa 12 minuten om de vragenlijst in te vullen. De verdeling naar schooltype/opleiding was als volgt: vmbo, basis- en speciaal onderwijs: 31%; mbo: 19%; havo of hbo: 26%; en vwo en wo: 24%. Uiteraard is dit een momentopname: de vmbo-leerling die tijdens de onderzoekswEEK bevestigd is, kan een jaar later op het mbo zitten, en weer enkele jaren later aan het hbo studeren.

1.5 Leeswijzer

In paragraaf 1.4 en het bijbehorende conceptuele model is al een korte vooruitwijzing gegeven naar het vervolg van dit rapport. In hoofdstuk 2 staan de leesattitude, -frequentie en -voorkeuren van jongeren en jongvolwassenen centraal. Tevens worden in dit hoofdstuk de drie persona's beschreven. Het leesklimaat – thuis, op school en bij vrienden – staat centraal in het derde hoofdstuk. In het vierde hoofdstuk wordt ingegaan op (zelf ingeschatte) leesvaardigheid en selectievaardigheden. In dit hoofdstuk wordt tevens de vraag beantwoord of respondenten op de hoogte zijn van het bestaan van zogenaamde youngadultromans en welke belangstelling zij voor dit genre hebben. De vraag hoe vaak jongeren boeken kopen, lenen en krijgen, en zelf naar de boekwinkel en bibliotheek gaan, wordt behandeld in het vijfde hoofdstuk, waarin tevens de bekendheid van verschillende leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes beschreven wordt. De dwarsverbanden tussen verschillende variabelen komen aan bod in hoofdstuk 6. Het antwoord op de hoofdvraag en de aanbevelingen die daaruit voortvloeien, tot slot, vindt de lezer in hoofdstuk 7.

In de volgende hoofdstukken staan verschillende tabellen. In sommige daarvan tellen de percentages niet op tot 100%; dit komt doordat de percentages automatisch zijn afgerond. In de meeste tabellen worden de gegevens gepresenteerd van alle 1036 respondenten. Wanneer de uitkomsten alleen een doelgroep betreffen (bijvoorbeeld diegenen die nooit naar een openbare bibliotheek gaan), staat het aantal expliciet boven de tabel vermeld.

In dit verslag komen verschillende asterisken (*) voor. Die verwijzen naar een betekenisvol verschil tussen onderzochte groepen (hebben boekenwormen andere redenen om weg te blijven bij de openbare bibliotheek dan boekmijders?), of naar een betekenisvolle samenhang tussen variabelen (hangt kennis van diverse leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes samen met boekhandelsbezoek?). In alle gevallen betreft het verschillen of samenhangen waarvan voor minstens 99% zeker is dat die niet op toeval berusten. In jargon worden deze verschillen significant genoemd.

Voor dit onderzoek zijn diverse statistische toetsen gebruikt. Wanneer groepen met elkaar vergeleken worden, is daarbij doorgaans een chikwadraattoets of een ANOVA (*Analysis of Variance*) gebruikt. Als het gaat om de relatie tussen leeftijd en een andere variabele, betreft dat doorgaans een correlatieanalyse. Wanneer het gaat om een vergelijking tussen de geslachten is een t-toets ingezet.

2 Leesfrequentie en leesattitude

De centrale vraag in dit hoofdstuk is: hoeveel, hoe graag en wat lezen jongeren en jongvolwassenen? Het antwoord op de eerste twee delen van die vraag (*hoe vaak* en *hoe graag*) wordt tevens gebruikt om de persona's te vormen, oftewel drie homogene groepen, waarvan de leden per groep sterk op elkaar lijken als het gaat om leesattitude en leesfrequentie, en sterk verschillen van de leden van andere groepen.

Vervolgens wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed aan genrevoorkeuren en drempels om te lezen. Ook wordt de vraag gesteld of er naast een leesluwte onder jongeren – zoals besproken door onderzoekers zoals McKenna, Kear en Ellsworth (1995) – ook sprake is van een leesopleving: keren jongvolwassenen terug naar de wereld van het boek, na een periode waarin weinig gelezen is?

2.1 Leesfrequentie

Aan de respondenten is gevraagd hoe vaak zij lezen in hun vrije tijd. Deze leesfrequentie blijkt te verschillen naar onder andere gender.

Tabel 2.1

*Leesfrequentie (boeken) naar gender (verticaal gepercenteerd)**

	Jongen	Meisje	Totaal
Elke dag	6%	13%	9%
Meerdere keren per week	14%	23%	18%
Een keer per week	10%	11%	11%
Een paar keer per maand	14%	19%	16%
Alleen op vakanties	15%	19%	17%
Nooit	41%	16%	29%

*: $p < 0.1$.

84% van de meisjes tegenover 59% van de jongens leest weleens een boek. Meisjes lezen niet alleen vaker, maar ook met meer plezier dan jongens, zoals in de volgende paragraaf zal blijken.

In bijlage 1 zijn de verschillen in leesfrequentie tussen de leeftijden en opleidingsniveaus weergegeven. De relatie tussen leeftijd en leesfrequentie was grillig en verre van eenduidig. Die tussen schooltype/opleidingsniveau en leesgedrag was dat wél: een hoger opleidingsniveau ging samen met vaker lezen.⁶

2.2 Leesattitude

Om de leesattitude van de respondenten te meten, is aan hen een overzicht van stellingen voorgelegd, waarvan zij moesten aangeven in welke mate deze op hen van toepassing waren. De antwoorden van de respondenten zijn weergegeven in tabel 2.2.

⁶ Spearman's rho = .21, $p < .01$

Tabel 2.2

Antwoorden op stellingen over leesattitude (horizontaal gepercenteerd).

Hoe goed passen voor jou de volgende uitspraken bij het lezen van een boek?	Helemaal niet goed	Niet zo goed	Neutraal	Goed	Heel goed
Ik doe het graag	19%	16%	22%	25%	17%
Ik kan het niet missen	29%	22%	24%	16%	9%
Ik vind het saai	26%	21%	18%	22%	13%
Ik kan er bij wegdromen	17%	14%	23%	32%	13%
Ik kan me inleven	9%	9%	21%	42%	20%
Ik doe het omdat ik me anders verveel	30%	31%	24%	15%	1%
Ik leer er veel van	11%	12%	37%	32%	8%

De modus van de respondenten leest graag (42%), kan lezen echter wel missen (51%), droomt erbij weg (45%), kan zich in verhalen inleven (62%) en leert er veel van (40%). Slechts een kleine groep leest puur uit verveling (16%); mogelijk worden in die situatie andere media geschikter gevonden. 35% vindt lezen saai.

De bovengenoemde stellingen over leesattitude blijken onderling zo veel met elkaar samen te hangen⁷ dat ze samengevoegd mogen worden tot een totaalscore. Deze score is gebruikt om de drie persona's te creëren (zie ook de volgende paragraaf). Tevens keert die totaalscore terug in het voorlaatste hoofdstuk, waarin dwarsverbanden tussen verschillende variabelen beschreven worden.

Zoals eerder opgemerkt lezen meisjes niet alleen vaker, ze lezen ook met meer plezier. Wanneer alle vragen over leesattitude worden samengevoegd tot een totaalscore op een schaal van 1 (zeer negatieve leesattitude) tot 5 (zeer positieve leesattitude), dan komen de jongens niet verder dan een 2,7 tegenover 3,5 bij de meisjes.⁸

2.3 Driedeling van de steekproef: boekenwormen, -mijders en -twijfelaars

De vragen over leesfrequentie en leesattitude zijn gebruikt om de respondenten te kunnen groeperen via een clusteranalyse. Dit resulteerde in een groep boekenwormen (die frequent lezen en een positieve leesattitude hebben; 28%) en een groep boekmijders (die negatief tegenover het lezen staan en dit dan ook weinig doen; 33%). De wurmen lezen verschillende keren per week, terwijl 81% van de mijders nooit leest. De boektwijfelaars (39%) vallen tussen deze twee groepen in: zij hebben een gematigd positieve leesattitude en lezen af en toe (eens per week, enkele keren per maand of alleen op vakanties). In de volgende tabel worden de achtergrondkenmerken van deze drie groepen gepresenteerd. Per achtergrondkenmerk wordt tevens met een asterisk gemarkeerd wanneer de drie onderscheiden groepen betekenisvol van elkaar verschillen, hetgeen het geval is bij gender, leeftijd, schooltype/opleiding en bibliotheeklidmaatschap.

⁷ Cronbach's alpha = .88

⁸ (t=14.15, p<.01)

Tabel 2.3

Beschrijving van de drie persona's (verticaal gepercenteerd).

	Boekenwurmen	Boektwijfelaars	Boekmijders	Totaal
Gender*				
Man	36%	45%	70%	46%
Vrouw	64%	55%	30%	54%
Leeftijd*				
12-14 jaar	30%	15%	22%	21%
15-17 jaar	17%	19%	27%	21%
18-20	14%	26%	21%	21%
21-25	39%	40%	31%	37%
Schooltype/opleiding*				
Primair of speciaal onderwijs en vmbo	34%	19%	43%	31%
mbo	8%	20%	25%	18%
havo, hbo	25%	31%	21%	26%
vwo, wo	33%	30%	11%	24%
Bibliotheeklidmaatschap*				
Lener	53%	37%	32%	40%
Grijslener	11%	18%	8%	12%
Niet-lener	36%	45%	60%	48%

*: p<01.

Onder de boekenwurmen zijn vrouwen en bibliotheekleden in de meerderheid. Deze groep telt eveneens relatief veel twaalf- tot veertienjarigen, al kan dat het resultaat zijn van de eerder genoemde non-responsbias: aangezien onder de allerjongste groep deelnemers het responspercentage beduidend lager is dan bij de rest, is het mogelijk dat van de eerstgenoemde leeftijdsgroep alleen de fanatiekste lezers hebben deelgenomen aan deze studie. Boektwijfelaars zijn gemiddeld iets ouder en deze groep telt ook iets meer grijsleners (mensen die de bibliotheekpas van een ander gebruiken).

De relatie tussen schooltype/opleiding en leesgedrag is, zoals eerder opgemerkt, statistisch betekenisvol. Onder de boekmijders zijn respondenten met een vmbo- of mbo-opleiding in de meerderheid, terwijl dat bij de boekenwurmen respondenten op de havo of het hbo, vwo of wo zijn.

Overigens lijkt het zinvol om hier te waarschuwen voor stereotypen: ook onder de jongens (20%) en mbo-leerlingen (13%) zijn er boekenwurmen, net zo goed als er onder meisjes (20%) en universitair opgeleiden (15%) boekmijders zijn. Van de doelgroep die basis-, speciaal of voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) volgt, leest ruim 20% enkele keren per week of vaker.

De drie persona's blijken te verschillen in vrijetijdsbesteding, waarbij geldt dat de boekenwurmen meer series en films (via platforms) bekijken en meer lezen; niet alleen boeken, maar ook kranten, tijdschriften en nieuwssites (zie bijlage 3). Boekmijders blijken vaker te gamen. Opvallend is dat boekenwurmen iets vaker lijken te sporten dan boekmijders, maar dit verschil is niet zeer groot.

2.4 Leesvoorkeuren

Aan jongeren is ook gevraagd welk type boeken zij graag lezen in hun vrije tijd. Het betrof hierbij een multipleresponsvraag (waarbij een respondent meerdere antwoordmogelijkheden mocht aankruisen). De asterisken in de volgende tabel geven aan of de verschillen tussen wurmen, mijders en twijfelaars statistisch betekenisvol zijn.

Tabel 2.4

Leesvoorkeuren naar persona en totaal, geordend naar populariteit (multipleresponsvraag; n=737).

	Boekenwurmen	Boektwijfelaars	Boekmijders	Totaal
Spanning en avontuur	59%	38%	17%	*44%
Humor	34%	30%	42%	33%
Verfilmde boeken	35%	25%	17%	*28%
Vriendschap	37%	23%	14%	*28%
Stripboeken	32%	22%	31%	27%
Fantasy en sf	36%	22%	11%	*27%
Liefde en seksualiteit	27%	28%	12%	26%
Relaties	24%	27%	13%	25%
Oorlog	25%	23%	17%	23%
Geschiedenis	29%	20%	14%	*23%
Sport	15%	29%	22%	*23%
Maatschappelijke problemen	24%	23%	7%	*22%
School	25%	20%	17%	21%
Familie	26%	15%	6%	*18%
Andere landen	15%	15%	10%	15%
Leven en dood	17%	14%	11%	15%
Biografie	17%	14%	0%	*14%
Horror	15%	10%	1%	*11%
Chicklit	14%	10%	5%	11%
Verhalenbundel	17%	5%	0%	*9%
Klassieke oudheid	9%	8%	4%	8%
Anders, namelijk	8%	6%	4%	7%
Gedichten	9%	6%	0%	7%
Forever young	7%	5%	3%	5%
Weet niet	3%	4%	12%	*5%

*: p<01.

De populairste drie genres zijn spanning & avontuur, humor en verfilmde boeken. De boekmijders kruisen alle genres minder vaak aan dan de andere twee persona's, behalve humoristische boeken, stripboeken en sportboeken. De top 3 van meest gelezen genres verschilt dan ook naar persona. Bij de wurmen is die spanning, vriendschap en fantasy/sciencefiction, tegenover spanning, humor en sport bij de twijfelaars. Bij de boekmijders is de volgorde humor, stripboek en sportboeken.

Bij een viertal rubrieken zijn er wel verschillen waar te nemen tussen de drie persona's, maar zijn deze verschillen net niet groot genoeg om significant genoemd te worden: liefde & seksualiteit;

relaties; chicklit, en gedichten. Boekenwormen hebben hiervoor iets meer belangstelling dan boekmijders.

Met een factoranalyse is geprobeerd om het grote aantal genres tot een kleiner aantal onderliggende smaken terug te brengen. Hieruit bleek dat er vier verschillende patronen (factoren) terug te vinden waren in de leesvoorkeuren van respondenten, te weten:

1. Liefde en relaties: chicklit, familie, forever young, liefde en seksualiteit, school, relaties en vriendschap.
2. Geschiedenis en overige non-fictie: andere landen, biografieën, geschiedenis, klassieke oudheid, leven en dood, maatschappelijke problemen, oorlog en poëzie.
3. Spanning: verfilmde boeken, sciencefiction/fantasy, spanning en avontuur, verhalenbundels en horror.
4. Lichtere lectuur: sportboeken, strips en humor.

Deze vier 'leessmaken' bleken gebruikt te kunnen worden om vijf persona's te vormen. Deze zijn als volgt:

Tabel 2.5

Lezersgroepen geclusterd naar genrevoorkeur (verticaal gepercenteerd; n=737).

	Weinig-lezers	Liefhebbers lichte lectuur	Spanning-lezers	Romantiek-lezers	Alles-lezers	Totaal
% van totaal	25%	31%	20%	15%	9%	100%
Gender*						
Jongen	41%	70%	31%	17%	18%	42%
Meisje	59%	30%	69%	84%	82%	58%
Leeftijd*						
12-14	19%	33%	25%	19%	1%	23%
15-17	19%	20%	19%	25%	25%	21%
18-20	24%	16%	16%	21%	25%	20%
21-25	38%	31%	41%	36%	48%	37%
Schooltype/opleiding*						
vmbo (of lager)	28%	38%	25%	22%	9%	27%
mbo	15%	19%	10%	15%	10%	15%
havo, hbo	29%	20%	33%	32%	28%	28%
vwo, wo	28%	24%	33%	31%	54%	31%
Bibliotheekgebruik						
Bibliotheeklener	34%	45%	44%	54%	52%	44%
Grijslener	21%	13%	12%	10%	9%	14%
Geen lener	45%	42%	44%	36%	39%	42%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%

*: p<01.

De groep *alleslezers* leest in alle rubrieken – lichte lectuur, romantiek, spanning, romantiek én diverse non-fictie – bovengemiddeld veel. De leessmaak hangt samen met gender, schooltype/opleiding en leeftijd. Zo hebben meisjes een voorkeur voor boeken in het genre *liefde &*

relaties alsook *spanning*, terwijl jongens een duidelijke voorkeur hebben voor *lichtere lectuur*. Meisjes zijn eveneens oververtegenwoordigd in het cluster *alleslezers*. Ook de oudste leeftijdsgroep is het sterkst vertegenwoordigd in de groep *alleslezers*, net als havisten/hbo'ers en (v)wo'ers. Bibliotheekpashouders lijken eveneens goed vertegenwoordigd te zijn in de groepen *romantiek*- en *alleslezers*, maar het verschil met de grijs- en niet-leners is net niet betekenisvol.

Aan de respondenten is ook gevraagd wat voor soort genres zij weleens verplicht lezen voor school.

Tabel 2.6

Boeken die men leest voor school, uitgesplitst naar persona's (multipleresponsvraag; n=842).

	Boekenwurmen	Boektwijfelaars	Boekmijders	Totaal
Maatschappelijke problemen	36%	38%	35%	37%
Geschiedenis	43%	33%	34%	36%
Oorlog	28%	19%	25%	23%
School	22%	23%	23%	23%
Andere landen	20%	13%	16%	16%
Spanning en avontuur	17%	11%	12%	13%
Biografie	14%	10%	8%	10%
Vriendschap	12%	9%	10%	10%
Gedichten	9%	12%	8%	10%
Klassieke oudheid	13%	12%	5%	*10%
Verfilmde boeken	11%	5%	13%	*9%
Leven en dood	9%	12%	7%	9%
Liefde en seksualiteit	7%	8%	8%	7%
Relaties	8%	7%	7%	7%
Verhalenbundel	8%	9%	4%	7%
Sport	4%	5%	10%	*6%
Familie	6%	7%	4%	6%
Humor	6%	3%	3%	4%
Fantasy en sf	2%	3%	2%	2%
Horror	3%	2%	1%	2%
Stripboeken	2%	2%	2%	2%
Forever young	1%	2%	1%	1%
Chicklit	1%	2%	0%	1%
Weet niet	13%	14%	28%	*18%
Anders	18%	20%	9%	*16%

*: p<01.

De vaakst genoemde boeken in dit overzicht zijn boeken over maatschappelijke problemen, geschiedenis en oorlog. Wat hier opvalt, is dat de verschillen tussen de drie persona's beduidend kleiner zijn dan bij de vraag over lezen in de vrije tijd.

Onder het kopje 'Anders' werden zeer uiteenlopende soorten boeken genoemd, variërend van aardrijkskunde tot young adult. Twaalf respondenten merkten hier op dat ze het liefst geen boeken lezen op school.

2.5 Redenen voor leesmijding

Aan respondenten die niet lezen is gevraagd welke redenen zij hiervoor hebben. Alleen de boekmijders (279) en enkele boektwijfelaars (20) hebben deze vraag ingevuld.

Tabel 2.7

Redenen om niet te lezen naar persona's (meerdere antwoorden mogelijk; n=299).

Ik lees nooit, omdat ...	Boektwijfelaars (n=20)	Boekmijders (n=279)	Totaal
Ik het lezen van boeken niet leuk vind	10%	61%	*58%
Ik andere dingen liever doe (bv. films/series kijken, gamen, internetten, muziek luisteren, etc.)	60%	46%	47%
Ik (vaak) niet de rust heb om te lezen	27%	29%	29%
Ik er (te) weinig tijd voor heb	51%	16%	*18%
Ik lezen te moeilijk of te inspannend vind	10%	11%	11%
Ik moeite heb met het vinden van geschikte boeken	0%	4%	4%
Ik geen boeken kan vinden in de taal die ik spreek	6%	1%	2%

*: p<01.

De boektwijfelaars geven aan dat een voorkeur voor andere vrijetijdsbestedingen en tijdgebrek redenen vormen om niet te lezen. De boekmijders rapporteren duidelijk een weerstand tegen lezen. Iets meer dan 26% van beide groepen geeft aan een gebrek aan innerlijke rust te ervaren om te lezen. Een gebrek aan leesvaardigheid (11%) en een tekortschietend aanbod (4%) worden door slechts zeer kleine groepen genoemd.

2.6 Papier of e-book?

Is er nog een toekomst voor het papieren boek of leest straks iedereen e-books? Deze vraag is voorgelegd aan de respondenten, waarop zij de volgende antwoorden gaven.

Tabel 2.8

*Antwoorden op de vraag wat voor boeken (papieren boeken of e-books) respondenten lezen (verticaal gepercenteerd; n=737).**

	Boekenwurmen	Boektwijfelaars	Boekmijders	Totaal
Ik lees alleen maar papieren boeken	50%	56%	80%	56%
Ik lees vooral papieren boeken en soms een e-book	26%	23%	3%	22%
Ik lees ongeveer evenveel papieren boeken als e-books	12%	12%	12%	12%
Ik lees vooral e-books en soms een papieren boek	11%	9%	3%	9%
Ik lees alleen maar e-books	1%	1%	2%	1%

*: p<01.

Een ruime meerderheid van alle respondenten die deze vraag hebben beantwoord, leest vaker papieren boeken dan e-books (78%). Opvallend genoeg is bij de boekmijders de voorkeur voor papier het grootst.

2.7 Leesopleving na leesluwte?

McKenna, Kear en Ellsworth (1995) vonden in hun grootschalige onderzoek naar de leesattitudes van Amerikaanse schoolkinderen dat er een duidelijk verband bestaat tussen leeftijd en leesplezier. Oudere kinderen (in de *sixth grade*, oftewel groep 8) hebben minder plezier in lezen dan jongere en dit negatieve verband is het duidelijkst zichtbaar bij de kinderen met de laagste leesvaardigheid. McKenna et al. (1995) hebben in hun studie de leesvaardigheid laten beoordelen door leerkrachten en vonden vervolgens wat men in de theorie een mattheuseffect noemt: leerlingen met een beperkte leesvaardigheid (en mogelijk ook weinig vertrouwen in die vaardigheid) verliezen het plezier in lezen, waardoor lezen een moeilijke en daarmee weinig plezierende bezigheid blijft. Tot een vergelijkbare bevinding kwamen Nielen en Bus (2016) bij een Nederlandse schoolpopulatie.

De huidige veldstudie betreft een andere leeftijdsgroep; vanaf twaalf jaar en ouder. Een vraag die bij de onderzoeker opkwam, is of er na de beschreven leesluwte (die optreedt aan het einde van de basisschool en aanhoudt in het middelbaar onderwijs) ook van een leesopleving sprake is, in de vorm van een positievere leesattitude. Keert bij jongvolwassenen het leesplezier terug, bijvoorbeeld zodra ze het voortgezet onderwijs verlaten? In het huidige databestand kan enig bewijs voor een dergelijke opleving gevonden worden: de relatie tussen leesattitude en leeftijd was positief ($r=.17$, $p<.01$), en na het twintigste levensjaar lijkt een opleving plaats te vinden. Naarmate respondenten ouder zijn, lijken ze het lezen (weer) leuker te vinden. Voor alle duidelijkheid: deze opleving betrof leesattitude en niet het leesgedrag. Die laatstgenoemde variabele blijkt (zie ook hoofdstuk 6) negatief samen te hangen met leeftijd.

Gezien de eerdergenoemde problemen met de respons wordt deze bevinding eerder beschouwd als een hypothese voor vervolgonderzoek dan als een definitief bewezen en eenduidig feit.

2.8 Deelconclusies

De centrale vraag in dit hoofdstuk was hoeveel, hoe graag en wat jongeren en jongvolwassenen lezen. Analyses wezen uit dat de steekproef – net als die van *Het verhaal achter de lezer* – opgedeeld kon worden in drie clusters: boekenwormen, -twijfelaars en -mijders.

De steekproef bestaat voor 28% uit boekenwormen, die meer dan eens per week lezen en dat met veel plezier doen. De middengroep van boektwijfelaars, die een paar keer per maand of op vakantie lezen, is het grootst met 39%. Zij hebben een neutrale tot gematigd positieve leesattitude. De boekmijders (33%) lezen vrijwel niet tot zeer weinig en hebben een negatieve leesattitude. De driedeling in wormen, twijfelaars en mijders overlapt ook met gender en schooltype/opleiding, waarbij de groep wormen vooral (v)wo'ers en meisjes telt, en de mijders vooral vmbo'ers en jongens. De belangrijkste reden waarom boekmijders niet lezen, is dat zij lezen niet leuk vinden. Boektwijfelaars geven aan de voorkeur te geven aan andere activiteiten en (te) weinig tijd voor lezen te hebben.

De drie groepen verschillen niet alleen van elkaar als het gaat om leesattitude of leeshoeveelheid, maar ook als het gaat om leesvoorkeur. De wormen houden van spannende en avontuurlijke verhalen (een genre waar ook de twijfelaars belangstelling voor hebben), boeken over vriendschap, fantasy en sciencefiction. De mijders daarentegen lezen liever – als ze al lezen – grappige boeken, strips en boeken over sport. Bij het verplicht lezen voor school werden (logischerwijs) minder

verschillen gevonden. Alle typen lezers lezen het liefste van papier, maar bij boekenmijders is de voorkeur voor papier het grootst.

De persona's hebben duidelijk verschillende vrijetijdsbestedingen, waarbij de boekenwormen vaker naar films en series kijken, en niet alleen boeken, maar ook kranten, tijdschriften en nieuwssites vaker lezen. Naast het lezen vonden boekenwormen voldoende tijd om te sporten, en wel iets vaker dan boekmijders.

De resultaten wekken de indruk dat na de leesluwte die gesignaleerd is door McKenna et al. (1995), er na het twintigste levensjaar een leesopleving optreedt, maar aanvullend onderzoek is nodig om deze eerste indruk te bevestigen.

3 Lezen thuis, bij vrienden en op school

De deelvraag die in dit hoofdstuk centraal staat is: in welke mate worden jongeren en jongvolwassenen thuis, op school en door vrienden gestimuleerd om te lezen? Het leesklimaat is daarmee het hoofdonderwerp van dit hoofdstuk. Hieronder wordt verstaan: de sociale normen ten aanzien van lezen (wordt lezen aangemoedigd of afgekeurd?) en de gedragingen waaruit die normen blijken. Concreet wordt hiermee bedoeld: leestips verstrekken, boeken cadeau geven, praten over boeken, het goede voorbeeld geven door zelf te lezen en samen naar de bibliotheek gaan (Burgess, Hecht, & Lonigan, 2002; Stalpers, 2005; Huysmans, 2013).

Helma van Lierop (1990, p. 208) schreef over het leesklimaat thuis in haar proefschrift: "Aspecten als een positieve attitude van ouders ten aanzien van lezen, veel boeken in huis en ter beschikking van het kind, voorlezen, praten over lezen en boeken, het stimuleren van lees- en schrijfactiviteiten zorgen voor een klimaat, waarin kinderen zich eerder tot lezers zullen ontwikkelen dan in gezinnen waarin de meeste van deze factoren ontbreken." De variabele 'leesklimaat' heeft dan ook ruime aandacht gekregen in onderzoek. Zo concludeerden Bus, IJzendoorn, Pellegrini en Terpstra (1994) op basis van hun meta-analyse van 33 studies dat het leesklimaat thuis – meer specifiek voorlezen – 8% van de verschillen in woordenschat en leesvaardigheid verklaart. Het voorlezen, praten over boeken, boeken aanraden, kinderen meenemen naar de bibliotheek en boeken cadeau geven, werken volgens verschillende studies door in de leesvaardigheid en leesattitude van kinderen (Van Lierop-Debrouwer, 1990; Greaney & Hegarty, 1987; Morrow, 1992; Morrow & Young, 1997; Huysmans, 2013; Notten, 2012).

In de volgende paragrafen wordt eerst het leesklimaat thuis (3.1) besproken en vervolgens dat bij vrienden (3.2) en op school (3.3). Lezers die benieuwd zijn naar het effect van leesbevordering op school op het leesgedrag in de vrije tijd, worden verwezen naar hoofdstuk 6.

3.1 Leesklimaat thuis

Alhoewel de hiervoor genoemde studies een duidelijk en positief effect vonden van leesbevorderend gedrag van ouders, met name het voorlezen, zien we dat leesbevorderend gedrag niet vaak meer wordt vertoond bij jongeren.

Tabel 3.1

Leesklimaat thuis (horizontaal gepercenteerd).

	Nooit	1 x p. mnd.	1 x p. week	> 1 x p. week	Elke dag
Voorlezen	89%	5%	3%	2%	2%
Praten over boeken	57%	32%	7%	3%	2%
Tips geven of boeken ruilen	60%	28%	8%	3%	1%
Boek cadeau geven	65%	28%	3%	2%	1%
Samen naar boekwinkel gaan	71%	23%	3%	3%	2%
Samen naar bibliotheek gaan	75%	18%	4%	2%	1%
Mijn vader/moeder leest zelf een boek	25%	22%	11%	27%	16%
Mijn vader of moeder leest samen met mij (stil) een boek	79%	12%	5%	3%	2%
Samen met jou online een boek kopen	84%	10%	3%	2%	1%

Drie op de vier ouders geven zelf het goede voorbeeld door stil te lezen. Interactie over boeken komt echter bij een minderheid van de respondenten (43%) voor, evenals het uitwisselen van tips of boeken (40%). Naarmate respondenten ouder worden, lezen ouders hun minder voor⁹ en gaan ze minder vaak met hen naar de bibliotheek.¹⁰

Het leesklimaat thuis blijkt sterk te verschillen tussen de drie persona's. Een meerderheid van de boekenwormen merkt op dat er thuis (weleens) gepraat wordt over boeken, boeken en leestips worden uitgewisseld, boeken cadeau worden gegeven en ouders het goede voorbeeld geven door zelf te lezen. Bij de boekmijders geeft minder dan 20% aan dat ouders leesbevorderende gedragingen vertonen, al merkt wel 61% op dat de vader of moeder zelf leest.

⁹ $r = -.07$, $p < .01$

¹⁰ $r = -.19$, $p < .01$

Tabel 3.2

Leesklimaat thuis naar persona's (meerdere antwoorden mogelijk).

	Boekenwurmen	Boektwijfelaars	Boekmijders	Totaal
Voorlezen *	18%	9%	9%	11%
Praten over boeken*	70%	46%	18%	43%
Tips geven en boeken uitwisselen*	60%	43%	19%	40%
Boeken cadeau*	61%	34%	14%	35%
Samen naar de boekwinkel gaan*	48%	33%	11%	30%
Samen naar de bieb gaan *	37%	27%	12%	25%
Vader of moeder leest zelf*	86%	80%	61%	75%
Met ouders lezen*	36%	21%	8%	21%
Samen online een boek kopen*	22%	18%	8%	16%

*: p<.01

In hoeverre het leesklimaat thuis, bij vrienden en op school doorwerkt in het eigen leesgedrag en bibliotheek- of boekhandelsbezoek, komt aan bod in hoofdstuk 6.

3.2 Leesklimaat vrienden

Uit eerder onderzoek bleek dat het leesbevorderend gedrag van vrienden, ook na controle voor de leesattitude van respondenten, betekenisvol samenhangt met hun leesgedrag: respondenten van wie de vrienden veel lezen, lezen zelf ook meer (Stalpers, 2005). De invloed van zowel vrienden als ouders was beduidend groter dan die van docenten. Het leesklimaat bij vrienden is, volgens de huidige data, als volgt:

Tabel 3.3

Leesklimaat bij vrienden (horizontaal gepercenteerd).

	Vaak	Soms	Nooit
Elkaar voorlezen uit een boek	2%	9%	89%
Met elkaar praten over boeken die we hebben gelezen of willen lezen	9%	39%	53%
Elkaar tips geven over boeken om te lezen / we wisselen met elkaar boeken uit	10%	32%	58%
Elkaar een boek cadeau geven, bijvoorbeeld voor onze verjaardag	6%	30%	65%
Samen naar de boekwinkel gaan	4%	24%	72%
Samen naar de openbare bibliotheek gaan	4%	19%	78%
We lezen samen zelf (stil) een boek	2%	16%	82%
Samen online een boek kopen	3%	11%	87%
Samen op een onlineplatform boeken bespreken/schrijven	4%	8%	88%

*: p<.01

Meer dan 40% van de respondenten praat weleens met vrienden over boeken, wisselt boeken uit of geeft leestips. De relatie tussen leeftijd en het leesklimaat bij vrienden is niet zeer sterk. Oudere respondenten geven elkaar vaker een boek cadeau,¹¹ maar gaan minder vaak met hun vrienden naar de openbare bibliotheek.¹²

Dit leesbevorderend gedrag blijkt overigens wel duidelijk te verschillen naar persona, waarbij boekenwurmen en -twijfelaars het meeste leesbevorderend gedrag van hun vrienden rapporteren en de -mijders op ruime afstand volgen.

Tabel 3.4

Leesklimaat bij vrienden naar persona's (meerdere antwoorden mogelijk).

	Boeken- wurmen	Boek- twijfelaars	Boek- mijders	Totaal
Elkaar voorlezen uit een boek*	18%	12%	4%	11%
Met elkaar praten over boeken die we hebben gelezen of willen lezen*	75%	56%	14%	47%
Elkaar tips geven over boeken om te lezen / we wisselen met elkaar boeken uit *	66%	52%	9%	42%
Elkaar een boek cadeau geven, bijvoorbeeld voor onze verjaardag *	55%	41%	12%	35%
Samen naar de boekwinkel gaan *	45%	34%	6%	28%
Samen naar de openbare bibliotheek gaan*	32%	24%	13%	22%
We lezen samen zelf (stil) een boek*	32%	21%	4%	18%
Samen online een boek kopen *	20%	17%	3%	13%
Samen op een onlineplatform boeken bespreken/schrijven*	20%	12%	4%	12%

*: $p < .01$

Bij de boekenwurmen geldt dat een meerderheid binnen de vriendenkring weleens praat over boeken, boeken uitwisselt of tipt en boeken cadeau geeft; bij de boekmijders rapporteert minder dan 15% leesbevorderend gedrag binnen de vriendenkring. De boektwijfelaars vallen tussen beide groepen in, maar lijken meer op de wurmen dan op de mijders.

3.3 Leesklimaat op school

Aan alle schoolgaande respondenten zijn tien vragen gesteld over het leesklimaat op school. In hoofdstuk 6 vindt u een uitleg over het effect van schoolse leesbevordering op leesgedrag in de vrije tijd, waarvan in deze paragraaf een korte samenvatting opgenomen is.

¹¹ $r = .13$, $p < .01$

¹² $r = -.15$, $p < .01$

Tabel 3.5

Leesklimaat op school (horizontaal gepercenteerd; n=474).

	Elke school dag	>1 x per week	1 x week	1-2 x maand	Nooit
Voorlezen uit een boek, door de leraar en/of klasgenoten.	3%	4%	12%	19%	61%
(Stil) een boek lezen dat ik zelf heb uitgezocht (bijvoorbeeld uit verplichte leeslijst)	6%	17%	17%	34%	26%
Praten over (gelezen) boek(en), met de leraar en/of klasgenoten	0%	7%	10%	41%	41%
Tips krijgen over boeken om te lezen, van de leraar en/of klasgenoten	1%	6%	14%	38%	41%
Zelf opdrachten of verslagen maken over een boek (bijvoorbeeld voor de verplichte leeslijst)	2%	4%	10%	58%	27%
Van boeken die ik moet lezen voor school (bijvoorbeeld voor de verplichte leeslijst) alleen een uittreksel lezen	1%	5%	8%	31%	55%
Naar de bibliotheek/mediatheek op school gaan	1%	8%	15%	44%	33%

De meest voorkomende twee vormen van leesgerelateerd gedrag op school zijn het maken van leesverslagen en het bezoeken van de mediatheek. Het maken van boekverslagen hangt samen met de leeftijd van de respondenten en, waarschijnlijk, daarmee ook met de fase in hun schoolloopbaan. Van dertien- tot en met zestienjarigen maakt een ruime meerderheid (68% of meer) boekverslagen, tegenover een minderheid (35%) van de achttienjarigen. In de leeftijdsgroep van negentien jaar en ouder maakt minder dan 10% dergelijke verslagen, mogelijk omdat deze groep een onderwijstype volgt waar letterkunde geen deel meer is van het curriculum.

Tabel 3.6

Leesklimaat op school naar persona's (meerdere antwoorden mogelijk; n=474).

	Boekenwurmen	Boektwijfelaars	Boekmijders	Totaal
Voorlezen *	48%	43%	25%	38%
Stillezen *	85%	77%	61%	74%
Praten over boeken*	67%	68%	43%	59%
Tips krijgen *	69%	65%	45%	59%
Opdrachten maken	73%	77%	70%	73%
Alleen het uittreksel lezen *	32%	57%	43%	45%
Opdrachten en boekverslagen maken	73%	77%	70%	
Mediatheekbezoek *	78%	75%	52%	67%
Mediatheekbezoek op eigen initiatief *	78%	79%	48%	68%

*: p<.01

Een meerderheid van alle persona's geeft aan weleens leesopdrachten te maken en stil te lezen. De boekenwurmen en -twijfelaars geven beduidend vaker aan dat de docent en/of klasgenoten voorlezen, praten over boeken en zichzelf de mediatheek bezoeken. Van de boekenwurmen geeft slechts een minderheid (32%) aan alleen het uittreksel te lezen van een boek (voor de lijst), terwijl dit

bij de twijfelaars een meerderheid (57%) is. Er is een relatie tussen de persona's en het leesklimaat op school; naarmate men meer plezier beleeft aan lezen, lijkt men meer open te staan voor, en vaker te participeren in het leesonderwijs.

Bij de overgrote meerderheid (76%) van de respondenten was er een mediatheek of schoolbieb aanwezig. De boekenwormen (83%) rapporteerden iets vaker dan de twijfelaars (75%) en mijders (73%) dat dit bij hen het geval was. Van de wurmen (78%) en twijfelaars (79%) maakt een ruime meerderheid gebruik van deze voorziening, tegenover slechts een minderheid (48%) van de boekmijders.

Niet alleen de frequentie van het mediatheekbezoek verschilt tussen de persona's, ook het aantal boeken dat men hier leent. Van de boekenwormen leent 81% bij ieder bezoek één of meer boeken, tegenover 66% van de twijfelaars en 57% van de mijders.

Hangt het leesklimaat op school samen met het eigen leesgedrag? Volgens de analyses die gerapporteerd worden in hoofdstuk 6 wel. Het leesklimaat op school werkt door in het leesgedrag in de vrije tijd. Op de leesattitude lijkt het leesklimaat op school echter geen effect te hebben. Die attitude lijkt meer afhankelijk van de zelf ingeschatte leesvaardigheid en het leesbevorderend gedrag van vrienden, dan van de inspanning van leerkrachten.

3.4 Deelconclusies

Het leesklimaat van de respondenten thuis stemt niet meteen positief. Buiten het bieden van een goed voorbeeld door zelf te lezen, lijken ouders hun kinderen (na het twaalfde levensjaar) nog maar weinig tot lezen aan te sporen. Alleen de boekenwormen geven in meerderheid aan thuis over boeken te praten, leestips en titels uit te wisselen en boeken cadeau te krijgen. Vanaf het twaalfde levensjaar lijken derhalve de vrienden en de school de taak van ouders te hebben overgenomen om het lezen te stimuleren.

Op het eerste gezicht lijken boeken geen gespreksstof te vormen voor respondenten en hun vrienden. Wanneer we de drie persona's afzonderlijk onder de loep nemen, dan levert dit een genuanceerder beeld op. Een meerderheid van de boekenwormen en -twijfelaars praat wel degelijk over boeken en wisselt leestips en boeken uit.

Op school is er volgens een meerderheid van de respondenten ruimte voor stillezen, praten over boeken, het uitwisselen van leestips, werken aan boekopdrachten en mediatheekbezoek. In iets meer dan drie op de vier gevallen (76%) was er een mediatheek op school. Boekenwormen en -twijfelaars rapporteren een vrijwel gelijke participatie in boek- en leestaken, al leest de laatstgenoemde groep iets vaker alleen het uittreksel van een boek. De boekmijders sluiten wederom het hek, al leest een meerderheid van hen stil en maakt boekopdrachten.

4 Kunnen, kennen, kiezen

De centrale vraag in dit hoofdstuk is: hoe leesvaardig vinden de respondenten zichzelf? Tevens wordt de vraag gesteld wat hun kennis is van het boekenaanbod, wat zij van dit boekaanbod vinden en of zij weten dat zogenaamde youngadultromans bestaan. In het huidige onderzoek is leesvaardigheid niet met een objectieve toets vastgesteld, maar door vragen te stellen over het vertrouwen in de eigen leesvaardigheden, oftewel over *self-efficacy* (Bandura, 1977). Dit oordeel heeft invloed op de motivatie om te blijven lezen, vooral als men moeilijker leesmateriaal aangeboden krijgt en leestaken die meer inspanning kosten (Wigfield & Guthrie, 1997). Hoe meer vertrouwen je hebt in je eigen vaardigheden, hoe meer doorzettingsvermogen je zal tonen bij complexere leestaken.

Een andere vaardigheid die bevraagd is, betreft die om uit een zeer groot boekenaanbod een titel te selecteren die een waardevolle leeservaring zal bieden, en titels te laten liggen die dat niet doen. Een van de ideeën uit *Het verhaal achter de lezer* is dat goede voornemens om te lezen mogelijk gesmoord worden door het overdonderend grote boekenaanbod, gekoppeld aan de vrees voor een miskoop. Alhoewel in de enquête geen vragen zijn gesteld over dit zogenoemde waargenomen risico (Dowling, 1986), is wel zeer uitgebreid bevraagd welke informatiebronnen respondenten gebruiken bij de keuze van een boek. Het idee is dat een intensiever gebruik van informatiebronnen samengaat met een lager waargenomen risico, al verdient dit idee nader onderzoek.

Een hypothese van leesbevorderaars is dat er een kloof bestaat tussen kinderboeken en literatuur voor volwassenen die met name voor tieners (dertien tot en met zeventien jaar) een probleem vormt. Deze leeftijdsgroep is de kinderboeken ontgroeid of begint die te ontgroeien, maar kan zich mogelijk nog onvoldoende herkennen in de thematiek van literatuur voor volwassenen. Deze kloof is een van de genoemde verklaringen voor de leesluwte onder tieners; er is (of was) simpelweg geen geschikt aanbod voor hen. Daarom hebben de onderzoekers Van Lierop en Bastiaansen-Harks (2005) positieve verwachtingen van het zogenaamde youngadultgenre, oftewel de jongerenroman. Volgens hen en anderen kan dit genre de brug tussen kinderboeken en literaire romans vormen. Mede daarom zijn er verschillende vragen gesteld over dit genre in de huidige studie.

4.1 Self-efficacy oftewel zelf ingeschatte leesvaardigheid

Respondenten zijn vijf stellingen voorgelegd over leesvaardigheid en concentratieproblemen, waarbij zij moesten aangeven in welke mate ze het met de stellingen eens waren. Deze stellingen brachten gezamenlijk *self-efficacy* in kaart.

Tabel 4.1

Antwoorden van respondenten op stellingen over *self-efficacy* (horizontaal gepercenteerd).

	Ze er oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Ze er eens
Ik vind het lezen van een boek moeilijk.	42%	25%	20%	11%	2%
Wanneer ik voor school of in mijn vrije tijd een <i>papieren</i> boek aan het lezen ben merk ik dat ik snel afgeleid ben door binnenkomende berichtjes op mijn telefoon.	10%	24%	21%	32%	13%
Wanneer ik voor school of in mijn vrije tijd een <i>e-book</i> aan het lezen ben, merk ik dat ik snel afgeleid ben door binnenkomende berichtjes op mijn telefoon.	15%	15%	35%	24%	11%
Ik vind het moeilijk me te concentreren als ik een <i>papieren</i> boek aan het lezen ben.	18%	29%	21%	24%	9%
Ik vind het moeilijk me te concentreren als ik een <i>e-book</i> aan het lezen ben.	12%	21%	35%	25%	7%

Respondenten gaven aan meer moeite te hebben met het *zich concentreren* op een boek (zeker wanneer de telefoon felle concurrentie levert) dan met het *lezen* zelf: meer dan 30% rapporteerde concentratieproblemen tegenover 'slechts' 13% die opmerkte het lezen zelf echt moeilijk te vinden. Desondanks wees een factoranalyse uit dat alle vijf de voorgenoemde vragen een en dezelfde (onderliggende) variabele betroffen. Aanvullende analyses wezen daarnaast uit dat meisjes, oudere respondenten en (v)wo'ers meer vertrouwen hebben in hun eigen leesvaardigheid en concentratievermogen. De 13% in de huidige studie convergeert met de uitkomsten van een eerdere studie, waarin tussen de 12% en 15% van de scholieren (twaalf tot en met achttien jaar) moeite met lezen ervoer (Stalpers, 2007).

De stellingen over lees- en concentratievaardigheden bleken onderling zo sterk samen te hangen¹³ dat ze samengevoegd konden worden tot een totaalscore. Zoals te verwachten was, dichten boekmijders zich een relatief lage leesvaardigheid toe, boekwifelaars een gemiddelde en boekenwurmen een bovengemiddelde.

4.2 Selecteren en informatiebronnen

Aan de respondenten is gevraagd via welke onlinebronnen zij zich informeren over boeken. De meest populaire bronnen bleken hierbij Scholieren.nl, de appstore, bibliotheek.nl, Lezen voor de Lijst en onlinereetailers te zijn.

¹³ Cronbach's alpha = .77

Tabel 4.2

Door respondenten gebruikte online-informatiebronnen over boeken (meerdere antwoorden mogelijk).

	Boekenwurmen	Boektwijfelaars	Boekmijders	Totaal
Scholieren.nl *	23%	33%	19%	26%
Appstore*	25%	29%	17%	24%
bibliotheek.nl *	27%	23%	10%	20%
Lezen voor de Lijst	15%	14%	9%	13%
Via een onlineretailer*	18%	12%	3%	11%
Wattpad*	14%	9%	3%	8%
Kobo Plus-abonnement *	9%	13%	1%	8%
Goodread*	14%	7%	3%	8%
Leesplein	9%	7%	4%	6%
Literatuurplein *	7%	8%	1%	6%
fanfiction.net *	10%	7%	1%	6%
Leesfabriek*	7%	6%	2%	5%
Hebban*	5%	5%	0%	4%
Boekenzoeker	5%	4%	2%	3%
Bliyoo	3%	4%	3%	3%
Booqees *	4%	4%	0%	3%
Leeskraft	3%	3%	2%	2%

*: $p < .01$

De boekenwurmen gebruiken gemiddeld 2, de twijfelaars 1,9 en de mijders 0,8 onlinebronnen. Het aantal bronnen dat respondenten hanteren, wordt beschouwd als een indicator van hun selectievaardigheid, oftewel de kans dat zij een weg vinden in een groot en soms onoverzichtelijk aanbod, dat risico's op een miskoop met zich meebrengt. In hoofdstuk 6 zal blijken wat de samenhang is tussen selectievaardigheden enerzijds en leesattitude, leesfrequentie, boekbezit en bibliotheek- en boekhandelsbezoek anderzijds.

Aan respondenten is eveneens gevraagd hoe – en door wie of wat – zij zich laten inspireren en informeren over leuke boeken om te lezen, lenen en kopen. Bij deze vraag kwamen met name diverse offlinebronnen ter sprake.

Tabel 4.3

Door respondenten gebruikte inspiratiebronnen over boeken (meerdere antwoorden mogelijk).

	Boeken- wurmen	Boek- twijfelaars	Boek- mijders	Totaal
Ik liep ertegenaan tijdens het zoeken / rondlopen in de boekwinkel*	41%	28%	1%	23%
Via vrienden, familie of andere bekenden*	25%	29%	4%	20%
Via een webwinkel die onlineboeken verkoopt (bol.com, Bookspot, Amazon etc.), website van een reguliere boekwinkel of bibliotheek*	26%	25%	1%	18%
Ik liep ertegenaan tijdens een bezoek aan de bibliotheek *	30%	19%	2%	16%
Via de omslag/kaft van het boek*	31%	16%	1%	15%
Via mensen die ik ken die iets deelden op sociale media*	18%	16%	1%	12%
Via berichten en/of recensies op sociale media*	20%	13%	2%	11%
Via een recensie in de krant, dagblad, tijdschrift of op internet*	12%	13%	1%	9%
Via een programma op televisie of radio*	12%	12%	2%	9%
Via school	11%	9%	5%	8%
Via bloggers/vloggers die iets deelden op sociale media	12%	11%	1%	8%
Via (een zoekopdracht in de collectie van) de website van de bibliotheek*	11%	6%	0%	6%
Via een tip van (een medewerker van) de boekwinkel*	11%	5%	0%	5%
Via een advertentie in de krant, tijdschrift*	9%	7%	1%	5%
Via een tip van (een medewerker in) de bibliotheek*	4%	7%	0%	4%
Via boekenapps*	10%	2%	0%	4%
Via een nieuwsbrief van de bibliotheek*	4%	2%	0%	2%
Via een e-mailnieuwsbrief van een uitgever*	4%	2%	0%	2%
Via een e-mailnieuwsbrief van een boekhandel*	6%	2%	0%	2%
Geen van deze	3%	3%	3%	3%
Weet niet	2%	4%	1%	2%

*: p<.01

Rondsnuffelen in boekwinkel, bibliotheek of webwinkel, gesprekken met vrienden en de informatie van webwinkels zijn veelgebruikte informatiebronnen. Recensies, advertenties, boekverkopers, bibliothecarissen, e-mailnieuwsbrieven en boekenadvieswebsites worden door minder dan 15% van de respondenten genoemd. Boekmijders gebruiken gemiddeld 0,3 informatiebronnen, boektwijfelaars 2,3 en boekenwurmen 3. De algemene lijn is dat de twee persona's die het meest positief tegenover het lezen staan ook de meeste informatiebronnen over boeken gebruiken.

Zowel bij deze als de vorige vraag geldt dat de boekmijders amper informatiebronnen gebruiken. Zij geven aan weinig te lezen, het niet leuk te vinden en lijken daarom ook geen informatie in te

zamelen over boeken. Wanneer we in analyses alleen die boekmijders meenemen die wél hebben aangegeven één of meerdere informatiebronnen te gebruiken (en dat is een zeer kleine minderheid), dan valt op dat een groep school als informatiebron aankruist.

Meisjes gebruiken meer inspiratiebronnen dan jongens (om precies te zijn: twee keer zoveel) en merken vaker op tegen leuke boeken aan te lopen tijdens het rondsnuffelen in de boekwinkel. Ook verschilt het informatiegebruik sterk naar opleiding/schooltype, waarbij (v)wo'ers meer informatiebronnen lijken te gebruiken en behendiger te zijn in het maken van een selectie uit een (onoverzichtelijk) groot aanbod dan (v)mbo'ers, havisten en hbo'ers. (V)wo'ers gebruiken twee keer zoveel informatiebronnen als vmbo'ers en respondenten die nog primair of speciaal onderwijs volgen.

4.3 Young adult en boekenaanbod

In de inleiding is opgemerkt dat verschillende leesbevorderaars veel waarde hechten aan de brug die youngadultromans vormen tussen de kinderboeken en literatuur voor volwassenen. Iets meer dan de helft van alle bevroegden (50%) blijkt dit genre echter nog niet te kennen. Boekenwurmen zijn het beste op de hoogte van deze youngadultromans (68%), gevolgd door de boektwijfelaars (57%) en boekmijders (27%).

Daarnaast blijkt de bekendheid van dit type boeken gerelateerd te zijn aan leeftijd: van de groep van vijftien tot en met negentien jaar kent een (nipte) meerderheid dit genre. De bekendheid is het hoogst bij de zeventien- (71%) en achttienjarigen (70%). Bij de allerjongste respondenten is die het laagst: 22% bij de twaalfjarigen, 29% bij de dertienjarigen en 36% bij de veertienjarigen.

Aan respondenten is gevraagd of zij vinden dat er voldoende boeken voor hun leeftijd zijn. Een meerderheid van de respondenten geeft hierop een bevestigend antwoord (66%), tegenover 29% die twijfelt en 6% die zich kritisch uitlaat over het aanbod voor jongeren. Kennis over het youngadultromantype blijkt sterk samen te hangen met dit oordeel over het boekenaanbod: de groep die wel op de hoogte is van het bestaan van youngadultromans oordeelt beduidend positiever. Van de kritische groep ('meestal onvoldoende boeken voor mijn leeftijd') is maar 18% op de hoogte van het bestaan van youngadultromans. Bij de groep die het aanbod soms wel, soms niet aansprekend voor de eigen leeftijdsgroep vindt, is 36% op de hoogte van het bestaan van dit romanggenre.

Alle respondenten is uitgelegd wat youngadultromans zijn en is vervolgens gevraagd of ze die weleens gelezen hadden. Het antwoord op deze vraag, uitgesplitst naar persona's, is als volgt:

Tabel 4.4

Antwoorden op de vraag of men weleens youngadultboeken heeft gelezen, naar persona's (verticaal gepercenteerd).

	Boekenwurm	Boektwijfelaar	Boekmijders	Totaal
Ja*	56%	54%	21%	44%
Nee, maar ik zou ze wel willen lezen	22%	27%	19%	23%
Nee en ik wil ze ook niet lezen	22%	19%	60%	33%

*: p<.01

Bijna een kwart van alle bevroagden (23%) geeft aan dit genre nog niet te kennen en daarom uit te zien naar een kennismaking. De boekmijders lijken in meerderheid moeilijk te vermurwen, maar de boektwijfelaars (27%) staan open voor kennismaking, voor zover die nog niet heeft plaatsgevonden.

Gevraagd is waarom respondenten youngadultrromans lezen of willen lezen. Genoemde redenen lopen uiteen van leesgemak, een voorkeur voor series en de mogelijkheid tot wegdromen, tot de herkenbaarheid van de thematiek en hoofdpersoon (zie ook tabel 4.5). Opvallend is dat naast de herkenbaarheid van de thematiek tevens het verkennen van andere werelden als leesmotief genoemd wordt; herkennen en verkennen lijken elkaar niet uit te sluiten.

Tabel 4.5

Motieven voor het lezen van youngadultrromans (meerdere antwoorden mogelijk; n=692).

	Boeken- wurmen (n=223)	Boek- twijfelaars (n=330)	Boek- mijders (n=139)	Totaal
Ze lezen lekker makkelijk*	51%	47%	22%	43%
Ik vind het leuk om series te lezen*	50%	35%	19%	37%
Ik kan erbij wegdromen*	41%	33%	9%	31%
De onderwerpen of problemen zijn herkenbaar voor mij	36%	27%	25%	29%
De hoofdpersonen zijn van mijn leeftijd	30%	25%	22%	26%
Ze gaan over andere werelden*	33%	26%	14%	26%
Ik ben te oud voor kinderboeken	20%	27%	27%	25%
Boeken voor volwassenen spreken me minder aan	12%	18%	24%	17%
Ik ben nog te jong voor boeken voor volwassenen	10%	8%	10%	9%
Ik wil net zo zijn als de hoofdpersonen	9%	10%	6%	9%
Omdat mijn vrienden/vriendinnen ze ook lezen	6%	7%	6%	6%
Andere redenen, namelijk:	4%	5%	10%	6%
Weet niet	5%	7%	13%	8%

*: $p \leq .01$

Een ander gegeven dat opvalt aan de voorgaande tabel is dat boekmijders aangeven youngadultrromans te lezen omdat ze kinderboeken ontgroeid zijn, maar zich nog niet aangesproken voelen door romans voor volwassenen. Ook verwacht 25% van de mijders die deze reeks vragen hebben beantwoord, zich te herkennen in deze romans.

De genoemde leesredenen verschillen niet alleen naar persona, maar ook, deels onafhankelijk daarvan, naar leeftijd. Oudere respondenten geven vaker aan dit genre te lezen omdat het makkelijk leest en men erbij kan wegdromen. Jongere respondenten noemen motieven als 'ik ben te oud voor kinderboeken' en 'ik ben nog te jong voor boeken voor volwassenen'.

In het zesde hoofdstuk zal getoetst worden of de kennis van youngadultrromans en het oordeel over het boekenaanbod (sluit dit wel of niet aan bij de eigen leeftijd?) van invloed zijn op leesgedrag. Is

het zo dat jongeren relatief weinig boeken lezen, lenen en kopen omdat zij weinig kennis hebben van het aanbod en niet weten dat er speciaal voor hen bestemde boeken bestaan?

4.4 Deelconclusies

Alhoewel slechts 13% van de respondenten lezen in het algemeen als moeilijk bestempelt, geeft 33% of meer aan moeite te hebben zich te concentreren op een verhaal. Twijfel over de eigen leesvaardigheid is groter bij jongens, (v)mbo'ers en jongere respondenten. Dit zijn ook groepen die minder informatiebronnen gebruiken bij het maken van een keuze. Niet alleen het lezen, maar ook het selecteren zou daarom voor hen lastiger kunnen zijn.

Veelgebruikte informatie- en inspiratiebronnen zijn familie en vrienden, scholieren.nl, websites van boekverkopers, de appstore en bibliotheek.nl. Daarnaast verzamelen lezers informatie door rond te snuffelen in boekwinkel of bibliotheek. Boekenwormen zijn niet alleen vaardiger in het lezen, maar ook in het selecteren van boeken dan anderen, afgaande op het aantal informatie- en inspiratiebronnen dat ze zeggen te gebruiken. Deze groep geeft aan gemiddeld 5 informatiebronnen te gebruiken, tegenover (ruim) 4 bij de twijfelaars en slechts 1 bij de mijders. Hoewel respondenten van meer dan 38 verschillende bronnen mochten aangeven hoeveel ze er kenden, werden er gemiddeld niet meer dan 3,4 aangekruist.

Een meerderheid (51%) van de bevroagden weet niet dat youngadultromans bestaan en deze kennis hangt samen met een kritischer oordeel over het boekenaanbod. Met name die groep die onbekend is met deze romans is kritisch over het aanbod voor de eigen leeftijdsgroep.

5 Kopen, lenen en krijgen

In 10 jaar tijd is de wereld van boekhandels en bibliotheken sterk veranderd. In 2008 initieerde boekwinkelketen De Slegte een grootschalig onderzoek naar het kopen en lenen van boeken; in 2018 is deze keten met nog maar 3 winkels in Nederland vertegenwoordigd. Uit het onderzoek van De Slegte, uitgevoerd onder alle leeftijdsgroepen, bleek dat in 2008 kopers en leners duidelijk verschillende groepen waren, waarvan de eerste relatief veel mannen, hoger opgeleiden en stedelingen telde. Zoals verderop zal blijken is anno 2018 en onder de groep 12 tot en met 25 jaar dit onderscheid minder scherp: het kopen en lenen van boeken gaan vaak samen.

Niet alleen verschillende boekwinkels sloten hun deuren, ook de belangstelling voor de bibliotheek liep tijdens de laatste 10 jaar op verschillende punten terug. In de periode 2008-2018 daalde het totaal aantal uitleningen met 41%, van 112,5 naar 66,5 miljoen (Van der Burgt & Van de Hoek, 2019). Eenzelfde negatieve trend viel te signaleren bij het aantal volwassen leners (-29,8%).

In het algemeen blijken jongvolwassenen een complexe doelgroep voor de bibliotheek. De instelling weet doorgaans een meerderheid van de minderjarigen te bereiken, maar slechts een minderheid van de meerderjarigen. Met name rond het achttiende levensjaar is een vrije val in het bereik van de bibliotheek zichtbaar (Stalpers, 2005). Veel jeugdleners verlengen hun abonnement niet wanneer zij ervoor moeten betalen. Dat is een gegeven van alle tijden. Nieuw is dat de bibliotheek de laatste 10 jaar meer moeite heeft ondervonden om volwassenen vast te houden. Ondanks deze negatieve trends, is er ook een positieve te signaleren: sinds 2008 is het aantal jeugdleners verschillende jaren op rij gestegen, van 2052 tot 2290 duizend (+11,6%).

Vragen die in dit hoofdstuk beantwoord worden, zijn: waar halen jonge lezers (12-25 jaar) hun boeken vandaan, hoe vaak kopen, lenen en krijgen zij boeken en wat vinden ze van de voornaamste boekverwervingskanalen?

5.1 Voorkeuren voor boekverwerving

Respondenten is gevraagd op welke manier zij aan hun boeken komen. Alleen de antwoorden van hen die één of meerdere vragen hebben beantwoord, zijn meegenomen in de volgende tabel. Hierdoor zijn met name de boekmijders maar zwak vertegenwoordigd in het volgende cijferoverzicht.

Tabel 5.1

Boekverwervingskanalen naar persona's (meerdere antwoorden mogelijk; n=738).

	Boeken- wurmen (285)	Boek- twijfelaars (388)	Boek- mijders (65)	Totaal
Ik heb thuis boeken*	59%	45%	22%	49%
Ik krijg boeken cadeau*	57%	34%	16%	41%
Ik koop nieuwe boeken in de winkel in mijn dorp of de stad*	46%	29%	8%	34%
Ik koop online nieuwe boeken	35%	31%	17%	31%
Ik haal boeken bij de (openbare) bibliotheek in het dorp of de stad*	35%	24%	17%	28%

Ik haal boeken bij de bibliotheek of mediatheek op school*	30%	22%	36%	26%
Ik leen en ruil boeken met vrienden, familie of bekenden	26%	26%	17%	25%
Ik koop tweedehands boeken in de winkel in mijn dorp of de stad *	27%	16%	6%	19%
Ik download of stream legaal e-boeken gratis van internet. *	18%	9%	8%	12%
Ik koop online tweedehands boeken*	17%	11%	0%	12%
Ik krijg e-boeken (gratis) van vrienden of familie	14%	12%	1%	12%
Ik download of stream illegaal e-boeken gratis van internet	6%	10%	2%	8%
Weet niet	5%	3%	7%	4%
Ergens anders vandaan	3%	2%	3%	2%

*: $p < .01$

Wanneer jongeren of jongvolwassenen een boek willen lezen, dan kijken ze in de eigen boekenkast (of die van de ouders), vragen ze het cadeau of gaan naar de lokale boekhandel. Met name de boekenwormen maken fervent gebruik van traditionele boekwinkels, veel meer dan de boektwijfelaars of -mijders. Op de vierde plaats staat een onlineboekhandel en op de vijfde de openbare bibliotheek. Voor boekmijders geldt dat de schoolmediatheek – met afstand – het belangrijkste kanaal is om aan boeken te komen.

De algemene lijn is dat boekenwormen en boektwijfelaars meer manieren hebben om aan boeken te komen dan boekmijders. Als het gaat om online nieuwe boeken kopen, illegaal downloaden en e-books krijgen, zijn de verschillen net niet significant.

Het online kopen van nieuwe boeken heeft bijzondere aandacht gekregen, omdat het online shoppen in opmars is, mogelijk ten koste van traditionele winkels. In bijlage 4 kunt u zien dat het online kopen van boeken met name bij vrouwen, oudere en hoger opgeleide respondenten populair is. Daarnaast weten vooral spanninglezers en alleslezers het onlinekanaal te vinden en romantieklezers veel minder. Het romantische genre heeft van oudsher een groot aandeel in de uitleen van openbare bibliotheken; het is eerder een leen- dan een koopgenre. Een andere verklaring is dat *Bouquet*, *Harlequin* en genregenoten vooral in supermarkten, tankstations en tijdschriftenwinkels in de schappen staan, en met een lage verkoopprijs zich maar beperkt lijken te lenen voor internetverkoop.

5.2 Boekhandelsbezoek en boekenbezit

De driedeling naar persona's blijkt sterk samen te hangen met het boekenbezit en de frequentie van boekhandelsbezoek.

Tabel 5.2

*Boekenbezit thuis uitgesplitst naar persona's (verticaal gepercenteerd).**

	Boekenwurmen	Boektwijfelaars	Boekmijders	Totaal
Vrijwel geen boeken	10%	29%	82%	41%
Genoeg om 1 plank te vullen (11-25 boeken)	37%	43%	17%	33%
Genoeg om 1 boekenkast te vullen (26-100 boeken)	37%	25%	1%	20%
Genoeg om 2 of meer boekenkasten te vullen (meer dan 100 boeken)	16%	3%	0%	6%

*: p<=.01

41% van alle respondenten heeft geen eigen boeken in huis. Dit betreft vooral de boekmijders (82%), al zijn er ook twijfelaars (29%) en wurmen (10%) die geen eigen boeken bezitten.

Tabel 5.3

*Boekhandelsbezoek naar persona's (verticaal gepercenteerd).**

	Boekenwurm	Boektwijfelaar	Boekmijder	Totaal
(Bijna) iedere week	5%	3%	0%	3%
1-2 keer per maand	26%	8%	0%	11%
1-2 keer per kwartaal (3 maanden)	31%	26%	7%	21%
1-2 keer per jaar	19%	27%	13%	20%
Minder vaak	11%	21%	19%	17%
Nooit	9%	15%	62%	29%

*: p<=.01

62% van de boekenwurmen gaat eens per kwartaal of vaker naar de boekwinkel, tegenover 37% van de boektwijfelaars en slechts 7% van de mijders. Van de boekmijders komt meer dan 60% nooit in de boekwinkel.

Boekwinkels worden bezocht omdat men een specifieke titel in gedachten heeft (49%) of juist om ideeën op te doen (42%).

Aan alle drie de groepen is gevraagd (zie ook tabel 5.3) of men liever offline dan wel online aan boeken komt. Bij alle groepen bestaat er een heel lichte voorkeur voor de traditionele offlineboekwinkel. Van de boekmijders geeft 70% aan vrijwel nooit boeken te kopen.

Tabel 5.4

*Voorkeur voor het offline dan wel online boeken kopen van boeken naar persona's (verticaal gepercenteerd).** *: p<=.01

	Boekenwurm	Boektwijfelaar	Boekmijders	Totaal
In de boekwinkel	40%	35%	12%	29%
Op het internet	33%	33%	11%	26%
Bij beide ongeveer even vaak	16%	16%	4%	12%
Ik koop nooit boeken	11%	16%	73%	34%

De meest genoemde redenen om niet naar de boekwinkel te gaan, zijn (zie ook tabel 5.5) het feit dat men niet leest (vooral genoemd door de boekmijders), men liever geen boeken koopt of de uitstraling van de boekwinkels niet aansprekend vindt ('vindt het er saai').

Tabel 5.5

Redenen om geen boekwinkel te bezoeken, uitgesplitst naar persona's (meerdere antwoorden mogelijk; n=298).

	Boeken- wurm (n=26)	Boek- twijfelaar (n=60)	Boek- mijder (n=212)	Totaal
Ik lees geen boeken*	4%	14%	48%	38%
Ik koop geen boeken	26%	16%	32%	28%
Ik vind het er saai	15%	9%	17%	15%
Weet niet / geen van deze	18%	18%	8%	11%
Ik koop liever boeken online*	21%	26%	4%	10%
Ik haal mijn boeken ergens anders vandaan *	14%	20%	5%	9%
Ik ken geen boekwinkels*	16%	3%	2%	4%
Ik vind er geen boeken of andere producten die ik nodig heb of leuk vind	7%	4%	2%	3%
De boekwinkel is voor mij te ver weg*	3%	10%	1%	3%
Ik doe er geen inspiratie op	0%	6%	2%	2%
Anders*	19%	3%	0%	2%
Weet niet / geen van bovenstaande	18%	18%	8%	11%

*: $p \leq .01$

Andere redenen om niet naar de boekwinkel te gaan (de voorlaatste rij in de voorgaande tabel), zijn: er is er geen in de buurt van de respondent, deze leent liever in de bibliotheek, deze heeft moeite iets in de boekwinkel te vinden of mist mangastrips in het aanbod.

5.3 Bibliotheken

40% van alle respondenten heeft zelf een bibliotheekpas, al is dit, zoals te verwachten was, het hoogst bij de boekenwormen (53%) en het laagst bij de boekmijders (33%). De bezoekfrequentie verschilt eveneens duidelijk tussen de drie groepen.

Tabel 5.6

*Bezoekfrequentie aan de openbare bibliotheek naar persona's (verticaal gepercenteerd). **

	Boekenwurm	Boektwijfelaar	Boekmijders	Totaal
(Bijna) iedere week	6%	2%	1%	3%
1-2 keer per maand	24%	9%	3%	12%
1-2 keer per kwartaal (3 maanden)	15%	19%	12%	15%
1-2 keer per jaar	10%	18%	11%	13%
Minder vaak	12%	16%	12%	14%
Ik bezoek de bibliotheek nooit	34%	36%	61%	43%

*: $p \leq .01$

Van de boekenwormen bezoekt 30% de bibliotheek minstens eens per maand, tegenover 12% van de boektwijfelaars en 4% van de mijders. Van deze laatstgenoemde groep bezoekt meer dan 60% de bibliotheek nooit.

Bibliotheekbezoek is daarnaast sterk gerelateerd aan leeftijd: van 12 tot en met 18 jaar daalt het bezoek geleidelijk (van 70% naar 54%) om fors naar beneden te gaan bij de 19- (27%) en 20-jarigen (18%). Een verklaring hiervoor kan zijn dat 18-jarigen voor het eerst moeten gaan betalen voor het gebruik van de bibliotheek. Bij de 24- (41%) en 25-jarigen (30%) lijkt het bezoek weer iets toe nemen. Ook in het volgende hoofdstuk wordt duidelijk dat bibliotheekbezoek – van alle onderzochte afhankelijke variabelen – het sterkst gerelateerd is aan leeftijd; veel meer dan boekhandelsbezoek of leesgedrag in het algemeen.

De redenen om de bibliotheek te mijden zijn divers, zoals de volgende tabel laat zien.

Tabel 5.7

Redenen om niet naar de bibliotheek te gaan (meerdere antwoorden mogelijk; n = 450).

	Boeken- wurm (n=96)	Boek- twijfelaar (n=146)	Boek- mijder (n=208)
Ik vind het er saai*	7%	14%	28%
Ik lees geen boeken *	2%	12%	71%
Ik vind er geen boeken of andere producten die ik nodig heb of leuk vind	4%	9%	2%
Ik doe er geen inspiratie op	1%	5%	5%
Ik ken geen bibliotheek	3%	1%	5%
De bibliotheek is voor mij te ver weg *	11%	5%	1%
Ik haal mijn boeken ergens anders vandaan (bijv. door ze te kopen of lenen van iemand anders / kopen in de winkel) *	39%	41%	4%
Ik koop liever boeken *	41%	26%	6%
Anders *	16%	13%	2%
Weet niet / geen van deze	16%	14%	10%

*: $p \leq .01$

Boekenwormen mijden de bibliotheek omdat ze liever boeken kopen; boektwijfelaars omdat ze een andere verwervingsmethode (zoals lenen van een bekende) prefereren en boekmijders omdat ze geen boeken lezen en/of de bibliotheek saai vinden.

Vervolgens is gevraagd waarom men de bibliotheek bezoekt.

Tabel 5.8

Bezoekmotieven openbare bibliotheek (meerdere antwoorden mogelijk; n=586).

	Boeken- wurmen (n=189)	Boek- twijfelaars (n=262)	Boek- mijders (n=135)	Totaal (n=586)
Boeken lenen of terugbrengen *	84%	71%	65%	74%
Een boek, krant en/of tijdschrift lezen in de bibliotheek, bijvoorbeeld op een zitplek of aan een leestafel *	20%	16%	1%	14%
In de boekencollectie informatie opzoeken, bijvoorbeeld voor school of studie	16%	15%	7%	14%
Studeren, leren of huiswerk maken *	14%	17%	1%	12%
Cd's, dvd's of computerspelletjes lenen of terugbrengen	12%	9%	13%	11%
Op de computer surfen op internet en/of muziek luisteren	8%	10%	5%	8%
Op de computer aan een taak of opdracht voor school of studie werken	8%	9%	6%	8%
Gamen (op Xbox, Wii, Nintendo)	5%	5%	4%	5%
Een speciale activiteit of voorstelling voor bezoeken	3%	2%	4%	3%
Op de computer contact hebben met andere mensen via e-mail, chat of sociale media zoals Facebook, Twitter	2%	1%	1%	1%
Anders	2%	1%	3%	2%
Geen van deze *	1%	9%	15%	8%

*: $p \leq .01$

De redenen om de bibliotheek te bezoeken zijn bij alle drie de groepen traditioneel: voornamelijk het lenen en terugbrengen van boeken, gevolgd door, op ruime afstand, het ter plaatse lezen van een boek, krant of tijdschrift. Op de derde en vierde plaats worden het opzoeken van informatie en studeren genoemd.

5.4 Kopen versus lenen

Het kopen en lenen van boeken blijken positief samen te hangen: zij die vaker naar de bibliotheek gaan, gaan ook vaker naar de boekwinkel.¹⁴ Om de verschillen tussen kopers en leners iets duidelijker te kunnen schetsen, zijn de respondenten – enigszins kunstmatig – ingedeeld in een van drie groepen: 1) zij die vaker de bibliotheek dan de boekhandel bezoeken, 2) zij die de boekhandel vaker bezoeken, en 3) zij die geen van beide bezoeken. De verdeling tussen de drie groepen is 44% (leners), 35% (kopers) en 21% (overigen). Over deze driedeling kunnen de volgende uitspraken gedaan worden (zie ook bijlage 5):

De groep die overwegend boeken leent, telt ongeveer evenveel mannen als vrouwen (50%-50%), is relatief jong (17,1 jaar gemiddeld), en biedt alle drie de persona's onderdak, dus ook boekmijders (27%). Aangezien deze groep relatief jong is, telt deze ook veel jongeren die zich nog op een voor- of tussenstation van hun schoolloopbaan bevinden: 39% zit op het vmbo of op de basisschool.

¹⁴ $r = .40$, $p < .01$

Die groep die overwegend boeken koopt (eerder dan leent) telt amper boekmijders (15%), vooral boekenwurmen (37%), meer vrouwen dan mannen (60% versus 40%) en iets oudere respondenten (19,8 jaar gemiddeld). Aangezien deze doelgroep relatief oud is, hebben velen van hen al een verder gelegen station van hun schoolloopbaan bereikt; 44% heeft een opleiding op hbo- of wo-niveau.

De groep die beide boekverwervingskanalen mijdt, bestaat, zoals te verwachten is, overwegend uit boekmijders (76%). Daarnaast telt deze relatief veel mannen (72%) en iets oudere respondenten (19,6 jaar). Bij deze groep heeft 37% een opleiding op mbo-niveau, tegenover 18% van alle respondenten.

De kopers en leners hebben ook andere genrevoorkeuren. Kopers geven vaker aan belangstelling te hebben voor (boeken over) andere landen, biografieën, chicklit, fantasy/sciencefiction en maatschappelijke problemen. Leners hebben iets meer belangstelling voor boeken over sport en vriendschap, alsook strips. Met name voor deze beeldverhalen is de belangstelling bij de leners (34%) bijna twee keer zo groot als bij de kopers (19%). Een verklaring hiervoor kan zijn dat de doelgroep van strips en van de bibliotheek qua leeftijd overlappen: zeventien jaar en jonger.

5.5 Leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes

Hoe bekend zijn verschillende leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes bij de respondenten? Het idee achter deze vraag is dat bekendheid van de verschillende campagnes een indicator kan zijn van hun effectiviteit. De redenering is: wanneer een respondent niet weet dat de Boekenweek bestaat, dan zal deze week waarschijnlijk ook geen effect op deze persoon hebben. De meerderheid van de jongeren en jongvolwassenen kent de Boekenweek en Kinderboekenweek, de andere campagnes zijn veel minder bekend. (Bijna) 1 op de 5 respondenten kent de Prijs van de Jonge Jury of de Poëziweek, gevolgd door Nederland Leest en de Boekenweek voor jongeren. Gemiddeld (her)kennen de respondenten 2,3 campagnes.

Tabel 5.9

Herkenning van diverse leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes (meerdere antwoorden mogelijk).

	Boekenwurmen	Boektwijfelaars	Boekmijders	Totaal
De Kinderboekenweek*	82%	76%	67%	75%
De Boekenweek*	66%	60%	45%	57%
De prijs van de Jonge Jury*	24%	24%	12%	20%
De Poëziweek*	24%	23%	11%	19%
Nederland Leest*	25%	18%	8%	17%
De Boekenweek voor jongeren*	27%	16%	9%	17%
Geen van deze*	6%	11%	23%	13%
Beste Boek voor jongeren*	7%	6%	1%	5%
Literatuur*	6%	4%	0%	3%
Read2Me!*	5%	4%	1%	3%
De Inktaap	3%	5%	1%	3%
De Weddenschap	1%	1%	2%	1%

*: $p < .01$

Boekenwurmen herkennen gemiddeld 2,7 campagnes, boektwijfelaars 2,4 en -mijders 1,6. In hoeverre deze kennis doorwerkt in de frequentie waarmee respondenten lezen of boekhandels en bibliotheken bezoeken, zal in kaart worden gebracht in het volgende hoofdstuk.

Onderzocht is of kennis van de voorgenoemde leesbevorderingscampagnes samenvalt met kennis van jongeren- oftewel youngadultrromans. Lijken deze campagnes ervoor te zorgen dat meer jongeren youngadultrromans leren kennen? Deze romans kunnen het gat tussen kinderboek en 'volwassen' roman dichten, maar wanneer de doelgroep amper van het bestaan ervan afweet, dan blijft deze kloof bestaan.

Deze samenhang tussen campagnekennis en kennis van youngadultrromans bleek het sterkst te zijn inzake de Prijs van de Jonge Jury: dit was een van de drie meest bekende campagnes én jongeren die deze campagne kenden, wisten in meerderheid (80%) dat youngadultrromans bestonden.¹⁵ Bij de andere campagnes gold dat deze ofwel relatief onbekend waren bij de respondenten ofwel dat deze niet samenhangen met kennis van de genoemde romans.

5.6 Deelconclusies

Wanneer aan respondenten gevraagd wordt waar zij aan boeken komen, dan noemt 49% de boekenkast thuis, 41% krijgt boeken cadeau, 34% koopt die in een traditionele boekwinkel (31% online) en 28% gaat naar de bibliotheek.

41% van alle jongeren en jongvolwassenen bezit geen eigen boeken. Dit zijn vooral de boekmijders (82%), maar dit geldt ook voor een substantiële groep boektwijfelaars (29%).

De boekwinkel lijkt iets populairder dan de bibliotheek. Van de boekenwurmen (80%) en boektwijfelaars (64%) bezoekt een ruime meerderheid eens per jaar of vaker de boekwinkel, waarbij men een (heel) lichte voorkeur heeft voor de fysieke boven de onlinevariant. 12% van alle respondenten bezoekt beide varianten even vaak.

40% van de respondenten heeft een bibliotheekpas, maar een beduidend kleinere groep (28%) noemt de bibliotheek als een voor hen belangrijke plaats om leesvoer te verkrijgen. Onder zowel de boekenwurmen (34%) en boektwijfelaars (36%) als boekmijders (61%) is er een substantiële groep die nooit in de bibliotheek komt, al verschillen de motieven hiervoor per persona. De eerstgenoemde houdt zo veel van boeken dat men die liever koopt; de laatstgenoemde geeft juist niet lezen als reden op voor het mijden van de bieb.

De Kinderboekenweek (75%) en Boekenweek (57%) zijn de bekendste leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes, op ruime afstand gevolgd door de Prijs van de Jonge Jury (20%), de Poëzieweek (19%), Nederland Leest (17%) en de Boekenweek voor Jongeren (17%). In het volgende hoofdstuk zal blijken of deze kennis samenhangt met bezoek aan boekhandel en bibliotheek.

¹⁵ Cramer's $V=$.30, $p<$.01

6 De leeswereld: een verklarend model

In de voorgaande hoofdstukken zijn losse variabelen in isolatie beschreven. Dit hoofdstuk behandelt de vraag welke dwarsverbanden er bestaan tussen de verschillende variabelen met betrekking tot de leeswereld van jongeren en jongvolwassenen. Hiervoor wordt het theoretische model in figuur 1 in hoofdstuk 1 als uitgangspunt gebruikt.

De deelvragen van dit hoofdstuk zijn:

- In welke mate verklaart het leesklimaat op school verschillen in leesattitude en leesfrequentie?
- Welke variabelen – waaronder zelf ingeschatte leesvaardigheid, leesklimaat en boekenkennis – kunnen in welke mate verschillen in de leesattitude en leesfrequentie van de doelgroep verklaren?
- In welke mate kunnen deze variabelen samen met leesattitude verschillen in boekbezit, boekhandelsbezoek en bibliotheekbezoek verklaren?

De invloed van school is niet meegenomen in de analyses van paragraaf 6.2, omdat een groot deel van de respondenten niet meer schoolgaand is.

De hiervoor genoemde deelvragen worden steeds beantwoord aan de hand van een analyse uitgevoerd in twee stappen. Eerst wordt gekeken in welke mate achtergrondkenmerken zoals gender, leeftijd en schooltype/opleiding verschillen in 1) leesattitude en leesfrequentie en 2) boekbezit en boekhandel- en bibliotheekbezoek kunnen verklaren (model 1). Vervolgens worden daar de variabelen uit het theoretische ‘leeswereldmodel’ (zie figuur 1 in hoofdstuk 1; model 2) aan toegevoegd. Dat het toevoegen van deze variabelen zinvol is, zal blijken uit de volgende tabellen. In alle gevallen bleek het completere tweede model minstens twee, en twee keer bijna vijf keer zoveel variantie in gedrag te verklaren.

Voor dit hoofdstuk zijn verschillende lineaire regressieanalyses uitgevoerd. Deze analyses maken zichtbaar welke variabelen – zoals het leesklimaat thuis en op school of inspanningen van boekhandel en bibliotheek – het sterkst samenhangen met het leesgedrag van de doelgroep, ook in concurrentie met alle andere. Deze analyses geven daarmee inzicht in de belangrijkste voorspellers van leesfrequentie en gerelateerd gedrag, zoals boekhandels- en bibliotheekbezoek. Tevens kan daarmee enig licht geworpen worden op een moeilijke vraag: lijken leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes een effect te hebben op het gedrag van (potentiële) lezers (6.2)? Allereerst wordt echter ingegaan op de invloed van het leesklimaat op school.

6.1 Leesklimaat op school

Het conceptuele model dat in deze paragraaf getoetst wordt, is minder omvangrijk dan het model in de volgende paragrafen, omdat het hier gaat om een kleinere groep respondenten. Naarmate we meer variabelen gaan opvoeren (zoals bij 6.2 en verder het geval is), willen we meer respondenten bij de analyse betrekken om een nauwkeurige indruk te krijgen van het verband tussen iedere afzonderlijke voorspellende variabele en de te voorspellen variabele.

In de volgende tabel staan de uitkomsten van de eerste twee regressieanalyses, waarmee diverse aspecten van de leeswereld in kaart zijn gebracht die verschillen in de leesattitude en de leesfrequentie van scholieren kunnen verklaren. Met een of twee asterisken zijn verbanden aangegeven die statistisch betekenisvol zijn. Leesattitude is hierbij eenmaal als afhankelijke variabele opgevoerd (kolom 2) en bij de andere analyse als onafhankelijke. Leesattitude wordt hierbij als een soort tussenschakel gezien: het gevolg van leesklimaat en (zelf ingeschatte) leesvaardigheid, en de oorzaak van leesgedrag.

Tabel 6.1

Determinanten van leesattitude en leesfrequentie (getallen zijn gestandaardiseerde bèta-coëfficiënten; n=471; alleen scholieren).

	Leesattitude	Leesfrequentie
Model 1		
<i>Achtergrondkenmerken</i>		
Gender (man = 0, vrouw = 1)	** .37	** .25
Leeftijd	.05	** -.18
Opleiding	** .16	** .16
Verklaarde variantie	18.7	13.1
Model 2		
<i>Achtergrondkenmerken</i>		
Gender	** .22	.03
Leeftijd	** -.10	** -.24
Opleiding	** .13	.06
<i>Aspecten van de leeswereld</i>		
Leesvaardigheid/self-efficacy	** .42	.03
Leesattitude		** .56
Leesklimaat bij ouders	.04	.05
Leesklimaat bij vrienden	** .32	-.01
Leesklimaat op school	.01	** .12
Verklaarde variantie	47.9	47.9

Het leesklimaat op school verklaart wel verschillen in leesfrequentie, maar niet in leesattitude. Scholieren die op school meer aangemoedigd worden om te lezen, lezen ook meer, maar ze hebben niet per se een positievere leesattitude. Het effect van school blijft overeind, ook na controle voor leesattitude: de school lijkt erin te slagen ook minder fervente lezers aan het lezen te krijgen. De leesattitude van ondervraagde scholieren hangt samen met gender en schooltype/opleiding: meisjes en de havisten/hbo'ers en (v)wo'ers vinden lezen leuker dan jongens en (v)mbo'ers. Hetzelfde verband wordt gevonden voor *self-efficacy* en het leesklimaat bij vrienden: als je beter bent in lezen, dan lees je ook met meer plezier, net zoals vrienden van jongeren met een positieve leesattitude zelf ook een grotere kans maken boekliefhebber te zijn.

6.2 Determinanten van leesattitude en leesfrequentie

Nadat in de voorgaande paragraaf alleen de resultaten van respondenten op het vmbo en voortgezet onderwijs bestudeerd zijn, worden in de huidige paragraaf de gegevens van alle respondenten bestudeerd, inclusief die van studenten en werkenden. Hoe hangen de diverse aspecten van de leeswereld van jongeren en jongvolwassenen samen met hun leesattitude en leesfrequentie?

Tabel 6.2

Determinanten van leesattitude en leesfrequentie (getallen zijn gestandaardiseerde bèta-coëfficiënten).

	Leesattitude	Leesfrequentie
Model 1		
<i>Achtergrondkenmerken</i>		
Gender	** .36	** .22
Leeftijd (0=man, 1=vrouw)	** .09	** -.12
Opleiding	** .20	** .19
Verklaarde variantie	21.3	9.6
Model 2		
<i>Achtergrondkenmerken</i>		
Gender	** .21	-.03
Leeftijd	.04	** -.17
Opleiding	* .08	.05
<i>Aspecten van de leeswereld</i>		
Leesvaardigheid/self-efficacy	** .28	.03
Leesattitude		** .57
Leesklimaat bij ouders	.01	.05
Leesklimaat bij vrienden	** .24	** .12
Leesbevorderingscampagnes	.04	.02
Kennis youngadultromans	** .12	-.01
Oordeel over boekenaanbod	.04	-.05
Gehanteerde informatiebronnen	** .11	.02
Verklaarde variantie	48.2	48.6

* = $p < .05$, ** = $p < .01$

Wanneer we de gegevens in de *tweede* kolom van de tabel aflezen, dan zien we dat meisjes een positievere leesattitude hebben. Daarnaast blijkt de leesattitude sterk samen te hangen met zelf ingeschatte leesvaardigheid, leesklimaat bij vrienden, kennis van youngadultromans en gehanteerde informatiebronnen. Respondenten met een positievere leesattitude hebben meer vertrouwen in hun leesvaardigheid, worden meer gestimuleerd om te lezen door hun vrienden, zijn op de hoogte van het bestaan van youngadultromans en hanteren meer informatiebronnen.

Er is ook een verband dat opvalt, omdat het juist *niet* significant is: het oordeel over het boekenaanbod blijkt niet samen te hangen met de leesattitude. Er zijn verschillende verklaringen voor de negatieve leesattitude bij verschillende jongeren, maar een tekort aan geschikte boeken lijkt er geen van te zijn. Overigens lijkt een tekort aan *kennis* van dat aanbod wel gerelateerd aan de leesattitude.

Leesattitude lijkt bepaald te worden door leesklimaat, zelf ingeschatte leesvaardigheid (*self-efficacy*), kennis van youngadultromans en gehanteerde informatiebronnen. Op zijn beurt is de variabele 'leesattitude' de belangrijkste determinant van leesgedrag. Het leesklimaat zoals geschapen door vrienden hangt samen met zowel leesattitude als leesfrequentie: respondenten met boekminnende vrienden houden meer van boeken en lezen (deels onafhankelijk van hun eigen attitude).

De relatie tussen leeftijd, leesattitude (*tweede* kolom) en leesfrequentie (*derde* kolom) is diffuus: naarmate respondenten ouder worden, beleven ze (iets) meer plezier aan lezen, maar lezen ze

minder. Mogelijk krimpt met de jaren het vrijetijdsbudget van de respondenten door (bij)banen, huiswerk en toegenomen verantwoordelijkheid voor huishoudelijke taken, waardoor een stijging in het ervaren leesplezier zich niet vertaalt in vaker lezen. Misschien willen zij wel vaker lezen, maar vinden ze hier minder vaak de tijd voor.

6.3 Determinanten boekbezit, boekhandels- en bibliotheekbezoek

Respondenten is gevraagd hoeveel boeken zij bezitten, alsook hoe vaak ze naar de boekhandel en bibliotheek gaan. In de volgende tabel is af te lezen welke variabelen in het conceptuele model betekenisvol samenhangen met dit bezit en bezoek.

Tabel 6.3

Determinanten van boekbezit, boekhandel en bibliotheekbezoek (getallen zijn gestandaardiseerde bèta-coëfficiënten).

	Omvang boekbezit	Bezoek boekhandel	Bezoek bibliotheek
Model 1			
<i>Achtergrondkenmerken</i>			
Gender (0=man, 1 =vrouw)	** .23	** .28	** .13
Leeftijd	* .07	-.02	** -.33
Opleiding	** .23	** .14	** .13
Verklaarde variantie	13.7	10.9	11.5
Model 2			
<i>Achtergrondkenmerken</i>			
Gender	-.02	** .08	.04
Leeftijd	.02	-.05	** -.31
Opleiding	* .06	-.01	.05
<i>Aspecten van de leeswereld</i>			
Leesvaardigheid/self-efficacy	* .05	* .06	-.01
Leesattitude	** .50	** .28	.06
Leesklimaat bij ouders	-.01	** .10	** .16
Leesklimaat bij vrienden	.06	** .20	** .18
Leesbevorderingscampagnes	** .09	** .16	** .15
Kennis youngadultromans	** .07	-.02	.03
Oordeel over boekenaanbod	.05	.01	.01
Gehanteerde informatiebronnen	.03	** .15	** .12
Verklaarde variantie	45.7	50.5	33.2

*= p<.05, **=p<.01

Boekenbezit (kolom 2) blijkt het sterkst samen te hangen met leesattitude, leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes en kennis van youngadultromans: respondenten met een positievere leesattitude, met meer kennis van (en blootstelling aan) campagnes en kennis van het bestaan van youngadultromans, bezitten meer boeken. Deze drie variabelen lijken een hoofdrol te spelen in het verklaren van verschillen in boekbezit.

De bezoekfrequentie aan de boekwinkel (kolom 3) bleek betekenisvol samen te hangen met gender, leesattitude, leesklimaat, kennis van leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes en informatiebronnen. Met andere woorden: meisjes, respondenten met een positieve leesattitude, met ouders en vrienden die graag praten over boeken, die meer hebben meegekregen van

leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes en die handiger lijken te zijn in het selecteren van boeken, komen ook vaker in de boekwinkel.

De analyses van de bezoekfrequentie aan de openbare bibliotheek (kolom 4) leveren iets andere uitkomsten op dan de vier voorgaande. Allereerst is het percentage verklaarde variantie lager. Ten tweede is het effect van leeftijd veel duidelijker (en negatiever) en ten derde lijkt leesattitude amper invloed op deze vorm van gedrag te hebben. Meisjes, jongere en hoger opgeleide respondenten gaan vaker naar de bibliotheek, evenals jongeren die hier door ouders en vrienden meer toe gestimuleerd worden. Tevens bezoeken jongeren die handiger zijn in het selecteren van boeken (afgaand op het aantal gebruikte informatiebronnen) en zij die frequenter blootgesteld zijn aan verschillende campagnes, vaker de bieb.

Boekhandels en bibliotheken kunnen zich mogelijk afvragen wélke campagnes en wélke informatiebronnen het sterkst samenhangen met bezoekfrequentie. Van alle campagnes hangen de Prijs van de Jonge Jury en Read2Me! het sterkst samen met bezoek aan boekhandel (bijlage 7) én bibliotheek (bijlage 8), wat een indicatie kan zijn van de effectiviteit van beide initiatieven. Frequente boekwinkelbezoekers informeren zich vaker of laten zich vaker inspireren door tips van boekverkopers, Goodreads, Wattpad, de site van onlinetailers en rondsnuffelen in de boekwinkel. Opvallend is dat een initiatief van de *bibliotheek* (een onlinenieuwsbrief) samenhangt met bezoek aan het *andere* verwervingskanaal, te weten de boekwinkel.

Frequente bibliotheekbezoekers raadplegen vaker bibliotheek.nl, Lezen voor de Lijst en de nieuwsbrief van de bieb. Tevens snuffelen zij vaker in de bieb op zoek naar boeken en raadplegen zij vaker de website en medewerkers van deze voorziening.

6.4 Deelconclusies

De analyses bevestigen enkele bekende verbanden, zoals die tussen gender en schooltype/opleiding enerzijds, en belangstelling voor het lezen anderzijds: meisjes en (v)wo'ers lezen beduidend meer dan jongens en (v)mbo'ers. De relatie tussen leeftijd en die belangstelling is meer diffuus, al blijkt wel dat het bibliotheekbezoek duidelijk en sterk negatief samenhangt met leeftijd: naarmate men ouder wordt, gaat men minder vaak naar de bieb.

Leesattitude blijkt een belangrijke voorspeller van leesgedrag, boekbezit en boekhandelsbezoek. Op zijn beurt hangt deze variabele samen met zelf ingeschatte leesvaardigheid, gender, leesklimaat bij vrienden, kennis van youngadultromans en selectievaardigheden: vooral meisjes beleven plezier aan het lezen, samen met respondenten die boekliefhebbers als vrienden hebben, zij die op de hoogte zijn van het bestaan van youngadultromans en zij die goede selectievaardigheden hebben. Het effect van vrienden lijkt niet alleen door te werken in leesattitudes, maar ook onafhankelijk van attitudes een direct effect te hebben op gedrag.

Campagnes voor het lezen en kopen van boeken hangen positief samen met boekbezit, alsook bezoek aan boekhandel en bibliotheek. Vooral de Prijs van de Jonge Jury en Read2Me! blijken zeer sterk en positief samen te hangen met bezoek aan beide kanalen. Hetzelfde geldt voor selectievaardigheden: respondenten die meer informatie- en inspiratiebronnen hanteren, gaan vaker naar de boekhandel en bibliotheek. Ook na controle voor andere relevante variabelen zoals leesattitude en leesklimaat.

7 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt het antwoord op de hoofdvraag – wat is de leeswereld van jongeren en jongvolwassenen – gepresenteerd. Daarnaast worden aanbevelingen gedaan voor de praktijk.¹⁶

7.1 Conclusies

Dit rapport begon met de vraag wat de leeswereld van jongeren is, opgedeeld in persona's. Deze persona's zijn gebaseerd op de frequentie waarmee respondenten lezen en het plezier waarmee ze dat doen. De resulterende deelgroepen bleken te verschillen in onder andere de mate waarin zij door ouders en vrienden aangemoedigd worden om te lezen, in het vertrouwen in hun leesvaardigheid en in hun kennis van leesbevorderende campagnes. Ook verschillen zij in de kennis van het boekenaanbod en de vaardigheid om uit dit grote aanbod een keuze te maken. In het vervolg van deze paragraaf wordt elke van de drie persona's besproken.

De boekenwormen (28%) lezen (bijna) iedere week en lezen met veel plezier, bij voorkeur spannende en avontuurlijke verhalen. Bij deze groep zijn meisjes, (v)wo'ers en bezitters van een bibliotheekpas in de meerderheid. Boekenwormen praten met vrienden en hun ouders over boeken, wisselen tips en boeken uit en geven elkaar boeken cadeau. Op school zijn zij het meest geneigd om stil te lezen en geven zij het minst van de drie groepen aan alleen het uittreksel van een boek te lezen. Zij gaan vaker naar de boekhandel en bibliotheek, en kunnen dan ook (meer) de kennis die zij tijdens het rondsnoeffen opdoen inzetten tijdens het keuzeprocess. Als ze de bibliotheek mijden, dan is dat omdat zij liever boeken kopen. De wormen zijn eerder kopers dan leners. Zij zijn beter op de hoogte van het boekenaanbod, waaronder het bestaan van zogenaamde youngadultromans. Iets meer dan twee op de drie boekenwormen (68%) weten dat deze boeken bestaan, tegenover iets minder dan de helft (49,9%) van alle respondenten.

De boektwijfelaars vormen de grootste groep (39%). Zij staan relatief dicht bij de boekenwormen en staan neutraal tot positief tegenover het lezen, maar lezen minder vaak dan de boekenwormen. Het boek legt het bij hen soms af tegen andere vrijetijdsbestedingen. Een groot deel van hen neemt een boek vooral tijdens de vakantie ter hand of leest op zijn hoogst enkele keren per maand. Zij lezen graag boeken over avontuur, spanning, humor, liefde en seksualiteit, en sport. Hun ouders lezen in overgrote meerderheid ook, maar praten minder vaak dan bij de wormen het geval is over boeken (46%), en wisselen minder vaak boeken en leestips uit (43%). Zij informeren zich over het boekenaanbod via scholieren.nl, via vrienden of bekenden, door rond te snoeffen in de boekwinkel en via de appstore. Een nipte meerderheid (56,6%) weet dat youngadultromans bestaan. Bijna twee op de drie bezoeken de bibliotheek (64%), en gebruiken hiervoor relatief vaak de pas van een ander.

¹⁶ In het eerste hoofdstuk is opgemerkt dat de veldstudie waarop dit rapport gebaseerd is te kampen had met een non-respons van meer dan 79%, en bij de allerjongste doelgroep zelfs meer dan 89%. Mogelijk wijken hierdoor de uitkomsten van dit onderzoek (waarin boekenwormen en -twijfelaars de meerderheid vormen) af van die van PISA, die een veel minder geruststellend beeld schetsten van het leesgedrag van scholieren. Volgens de PISA-studie lopen zowel leesattitude als leesvaardigheid betekenisvol en zorgwekkend terug. In onze studie kan dat zorgwekkende gegeven onderbelicht gebleven zijn.

De boekmijders (33%) staan op flinke afstand van de andere twee groepen. Vier op de vijf mijders lezen nooit (81%) en 61% geeft aan dat ook liever niet te doen. Deze groep mijders bestaat vooral uit jongens en jongeren met een opleiding op mbo- of een lager niveau, al is het niet zo dat alle jongens of (v)mbo'ers een hekel hebben aan lezen. Als de boekmijders al lezen, dan zijn het vooral grappige boeken (42%), stripboeken (31%) en boeken over sport (22%). Op school doen de mijders net als de andere twee groepen mee aan de boekopdrachten, maar in de vriendenkring wordt nauwelijks over boeken gesproken. Alhoewel hun ouders in veel gevallen wel lezen (61%), doen zij verder weinig om het lezen van hun kinderen te bevorderen. De school blijkt voor deze persona's dan ook een van de belangrijkste bronnen te zijn voor informatie over boeken. Net zoals de mediatheek op school voor hen de voornaamste plaats lijkt te zijn om boeken te verkrijgen. 73% koopt nooit boeken, 61% komt nooit in de openbare bibliotheek en 82% heeft thuis geen boeken. Hun *self-efficacy* blijft achter ten opzichte van de andere twee groepen, evenals hun kennis van youngadultrromans. Slechts 27% van de boekmijders weet dat deze tienerromans bestaan.

De bovenstaande driedeling is gebaseerd op, onder andere, de vragen die gesteld zijn over de leesattitude - een variabele die tevens een sterke invloed heeft op lees- en koopgedrag en die op zijn beurt samenhangt met gender en schooltype/opleiding: meisjes en (v)wo'ers beleven meer plezier aan het lezen dan jongens en (v)mbo'ers. Tevens geldt dat jongeren die zichzelf een betere leesvaardigheid toedichten, die meer weten van youngadultrromans en meer informatiebronnen hanteren, een positievere leesattitude hebben.

Voor een deel onafhankelijk van deze attitude werkt het leesklimaat zoals geschapen door vrienden door in lees-, leen- en koopgedrag. Jongeren met boekminnende vrienden (die veel praten over boeken en leestips uitwisselen) lezen, kopen en lenen meer, grotendeels onafhankelijk van de eigen attitude. De invloed van vrienden lijkt sterker en duidelijker aanwezig dan die van de ouders, die – behalve door het geven van het goede voorbeeld – de leesopvoeding van hun kinderen aan vrienden en school lijken te hebben overgelaten. Bij de meerderheid van de respondenten spreken de ouders niet over boeken (57%), geven zij geen leestips (60%) en begeleiden zij hun kinderen niet naar boekhandel (71%) of bibliotheek (75%). Het is de vraag of deze 'terugtrekking' wenselijk is, aangezien de ouderlijke invloed wel door kan werken in het bezoeken van boekwinkel of bibliotheek. Frequentie is iets anders dan effect; het feit dat ouders, volgens *deze studie met deze vraagstelling*, weinig doen om het lezen te stimuleren, wil niet zeggen dat ouderlijke stimulering geen enkele invloed zou hebben. Als ouders al vroeg het flesje met leesbevorderend medicijn dichtlaten, dan komen we nooit te weten of dit medicijn effectief is. Uit een eerdere studie (Stalpers, 2005) bleek overigens dat leesbevorderend gedrag van ouders in het verleden (bijvoorbeeld in de vorm van voorlezen toen de respondent nog een kind was) positief samenhangt met leesfrequentie van diezelfde respondent in het heden.

Kennis van het boekenaanbod blijkt gerelateerd aan de leesattitude. Krap de helft van alle bevraagden weet dat er jongerenromans bestaan en – gecontroleerd voor alle andere factoren – deze variabele werkte door in zowel attitude als boekbezit. Jongeren die op de hoogte waren van youngadultrromans, lezen met meer plezier en bezitten meer boeken.

Een variabele die eveneens duidelijk samenhangt met attitude, bibliotheekbezoek en bezoek aan de boekwinkel is het aantal informatie- en inspiratiebronnen dat jongeren hanteren. De veronderstelling

is dat jongeren die meer bronnen zeggen te gebruiken behendiger zijn in het selecteren van boeken. Alhoewel respondenten van meer dan 38 verschillende bronnen mochten aangeven hoeveel ze er kenden, werden er gemiddeld minder dan 3,5 aangekruist. Gecontroleerd voor andere variabelen gold dat hoe meer bronnen jongeren aankruisten, des te positiever hun leesattitude was en des te vaker ze naar boekwinkel en bibliotheek gingen.

Opvallend hierbij is dat nieuwsbrieven van de bibliotheek en consultering van bibliotheek.nl positief samenhangen met bezoek aan de boekwinkel. Enkele bibliotheekinitiatieven blijken derhalve ook ten gunste van een ander kanaal uit te pakken. Andersom geldt dat niet: bibliotheekbezoek hangt alleen samen met *bibliotheek*-, maar niet met *boekwinkel*initiatieven. De boekwinkel profiteert wel van bibliotheekinspanningen, maar de bibliotheek niet van de boekwinkel.

Tot slot lijken campagnes om het lezen, lenen en kopen van boeken te bevorderen ook daadwerkelijk en betekenisvol – ook na controle voor alle andere variabelen – samen te hangen met boekbezit, alsook boekhandels- en bibliotheekbezoek. Opvallend was dat de campagnes die het sterkst samenhangen met gedrag niet de bekendste waren. Slechts 20% van de respondenten kent de Jonge Jury en slechts 3% Read2Me!, maar deze campagnes hingen het sterkst samen met bezoek aan de boekhandel en bibliotheek. Ook bij een tot heden kleine dosering (d.w.z. lage naamsbekendheid) leken deze campagnes derhalve een betekenisvol effect te kunnen boeken.

De voorgaande conclusies bevestigen op hoofdlijnen het theoretisch model dat in hoofdstuk 1 is getekend. Attitudes, leesklimaat, selectievaardigheden, kennis van het boekaanbod (met name bekendheid met youngadultromans) en leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes hangen positief samen met de leesfrequentie, het boekbezit en het boekhandels- en bibliotheekbezoek van jongeren en jongvolwassenen.

7.2 Aanbevelingen

Op basis van de voorgaande en andere onderzoeksbevindingen zijn verschillende aanbevelingen te formuleren voor leesbevordering, bibliotheek en boekhandel.

Leesbevordering en boekpromotie

In het onderzoek bleek dat bibliotheek- en boekhandelsbezoek samenhangen met het leesklimaat thuis. Tegelijkertijd laten ouders de aanmoediging tot lezen meer en meer over aan school en vrienden (Huysmans, 2013). Vervolgens verschilt het per school en per klas of die rol wordt opgepakt. Zo merkt één op de drie schoolgaande respondenten (33%) op nooit naar de schoolmediatheek of bibliotheek te gaan met de klas en signaleert een nog grotere groep (41%) geen leestips te krijgen van docenten of klasgenoten. Deze en andere kenmerken van het leesklimaat op school blijken wel degelijk door te werken in het leesgedrag van jongeren. De openbare bibliotheek kan dit tekort niet opvangen, aangezien deze instelling veel moeite heeft om de belangstelling van jongeren vast te houden, die na het zeventiende levensjaar in groten getale deze instelling vaarwel zeggen.

Een van de onderwerpen voor de leesbevordering op school kan selectievaardigheid zijn. Selectievaardigheden hangen samen met leesattitude, boekhandels- en bibliotheekbezoek. Tegelijkertijd zetten respondenten maar een zeer beperkte set informatiebronnen in bij het maken van hun keuze. Daarmee lijkt *leren selecteren* een nuttige vaardigheid die meer aandacht mag krijgen

bij diverse leesbevorderingsactiviteiten, waaronder het bekende bibliotheekbezoek. Een instructie bij het laatste zou kunnen zijn: “Kies drie boeken uit die je aanspreken, en kies daaruit een boek dat je hier wilt lenen. Noteer voor jezelf waarom je tot deze drie keuzes, en vervolgens tot deze ene keuze komt.”

In een studie van Guldmond (2003) werden boekproeverijen georganiseerd, waarbij scholieren van vijftien boeken een of twee pagina's lazen, om daarna per titel te reflecteren op de complexiteit en thematiek ervan en te beslissen of ze het hele boek wilden lezen. Dit initiatief kan jongeren met beperkte selectievaardigheden helpen hun drempelvrees te overwinnen.

Bij het kiezen van een onderwerp voor leesbevorderingsprojecten lijkt het van belang op te merken dat jongeren – zelfs binnen één leerjaar – een heel diverse groep vormen. Zo zijn onder liefhebbers van boeken over liefde, relaties en familie meisjes oververtegenwoordigd en jongens sterk ondervertegenwoordigd. Wanneer liefde en romantiek als onderwerp worden gekozen voor een leesbevorderingsproject, dan kan aansluiting met jongens in de klas gemist worden.

Bibliotheek

Het bezoek aan de bibliotheek daalt licht tot aan het achttiende levensjaar en maakt daarna een vrije val. Deze instelling wil daarom de inspanningen om leden te behouden intensiveren. Middelen hiertoe kunnen zijn het inzetten van (frequente) nieuwsbrieven en het actief benaderen van leden die zich al een kwartaal niet hebben laten zien, om hen met een activiteit terug te lokken naar de bibliotheek (Kerr, 1999). Wel bleek het in de praktijk zinvol om in communicatie met de 'slapende leners' niet expliciet naar hun inactiviteit te verwijzen ('u hebt al heel lang niets meer bij ons geleend'). Dit soort opmerkingen kon juist leiden tot het opzeggen van het abonnement ('als ik dan toch nooit in de bieb kom, dan kan ik net zo goed mijn abonnement niet verlengen.').

Gezien de grote uitstroom van leners tijdens de adolescentie tot aan het negentiende levensjaar lijkt Kerr's methodiek – waarbij actief leengedrag gevolgd wordt en vertrekgedrag wordt voorspeld voordat leners daadwerkelijk hun bibliotheekabonnement opzeggen of laten verlopen – navolging te verdienen. Een dergelijke dienst kan gekoppeld worden aan leesadviezen die zijn toegesneden op de smaak van leners, zoals die blijkt uit hun leengedrag in het verleden.

Een in het verleden voorgestelde oplossing is het opzetten van een jongerenafdeling voor leners die de kinderafdeling ontgroeid zijn, maar die zich nog niet comfortabel voelen op die voor volwassenen. Om die afdeling zo goed mogelijk aan te laten sluiten op de wensen van de doelgroep wordt aanbevolen om hier een focusgroep te organiseren met die groep zelf. De ervaring heeft geleerd dat die groepsgesprekken een veelheid aan aanbevelingen opleveren, inclusief antwoorden op vragen die niet eens gesteld zijn. Tevens wordt aanbevolen om youngadultromans een prominente plaats te geven op deze afdeling.

Eén van de drie onderscheiden persona's is die van boekmijders, van wie 61% nooit in de bibliotheek komt. Vooral binnen deze groep geven veel respondenten aan niet goed te zijn in lezen en zich moeilijk te kunnen concentreren op (langere) teksten. Mogelijk kunnen zij geholpen worden met een Makkelijk Lezen Plein (MLP), dat volgens Erik van der Horst (2011) zeer gewaardeerd wordt door de doelgroep. Bij verschillende bibliotheken is dit concept gericht op kinderen (tot en met twaalf jaar),

maar aangezien ook onder jongeren er een substantiële groep is die aangeeft moeite te hebben met lezen, kan voor hen eveneens een assortiment met toegankelijker teksten aangeboden worden.

Slechts 14% van de jongeren zegt de bibliotheek te bezoeken om er informatie op te zoeken. Ook bij de boekenwormen is dit slechts 20%. Dat lijkt opvallend weinig voor een instelling die het verstrekken van informatie als kerntaak heeft. Aanbevolen wordt in kaart te brengen of jongeren (nog) aan de bibliotheek denken wanneer zij informatie zoeken, hoe geschikt zij deze instelling vinden in het vervullen van informatiebehoefte en welke aanbevelingen zij doen ter verbetering.

De nieuwsbrief van de openbare bibliotheek blijkt niet alleen de bieb, maar ook de boekwinkel bezoekers op te leveren. Het lijkt daarom zinvol dit initiatief te handhaven en het liefst te intensiveren, bijvoorbeeld op landelijk niveau, aangezien niet iedere bibliotheek een onlinenieuwsbrief uitzet.

Boekhandel

Campagnes als Prijs voor de Jonge Jury en Read2Me! hangen samen met bezoek aan boekhandel en bibliotheek, terwijl deze opvallend genoeg onbekend zijn bij een meerderheid van de jongeren. Het advies is derhalve om deze activiteiten voort te zetten en de onbekendheid ervan te slechten door promotie te intensiveren.

Een ander punt van aandacht betreft de jongerenromans. Meer dan de helft van alle jongeren weet niet dat deze youngadultromans bestaan, terwijl deze kennis wel sterk samenhangt met leesattitude. Het lijkt daarmee zinvol om dit genre nog meer in de schijnwerpers te zetten. Onder andere door de Boekenweek voor Jongeren (nog) krachtiger neer te zetten. Ook in de bewegwijzering en communicatie van boekwinkels en bibliotheken mag dit genre meer aandacht krijgen.

De uitkomsten van het huidige onderzoek lijken positiever voor de boekhandel dan voor de bibliotheek. Zo blijkt er geen (negatieve) relatie te zijn tussen leeftijd en boekhandelsbezoek: als jongeren de leeftijd van twintig jaar naderen, lijken ze trouw te blijven aan de boekwinkel, terwijl ze de bibliotheek verlaten. Toch schuift het onderzoek ook voor de boekwinkel een punt van reflectie naar voren. Ruim een kwart van de respondenten koopt boeken liever online, en bij de boekenwormen is dit zelfs een derde. Op basis van Delphi-onderzoek onder experts (waaronder winkels die bijzonder goed lopen) en focusgroepstudies onder jongeren zelf kunnen boekwinkels in kaart brengen wat zij kunnen doen om aansluiting met de doelgroep te verbeteren.

Vrienden blijken een sterke invloed te hebben op leesattitude en gedrag.

Boekwinkels, bibliotheken en andere leesbevorderaars doen nog maar weinig met dit gegeven.

Waarom worden kopers en leners niet aangemoedigd om via sociale media titels aan te raden aan hun vrienden?

Literatuurlijst

- Ajzen, I. (1988). *Attitudes, personality, and behavior* (Mapping social psychology series). Chicago: Dorsey.
- Bandura, A. (1977). *Self-efficacy, the exercise of control*. New York: Freeman.
- Bijleveld, F. (2001). *Gezocht: Informatie*. Tilburg: Provinciale Bibliotheek Centrale voor Noord-Brabant.
- Burgess, S. R., Hecht, S. A., & Lonigan, C. J. (2002). Relations of the home literacy environment (HLE) to the development of reading-related abilities: A one-year longitudinal study. *Reading Research Quarterly*, 37(4), 408-426.
- Burgt, A. van de, & Hoek, S. van de (2019). *Bibliotheekstatistiek 2018*. Den Haag: Koninklijke Bibliotheek (KB).
- Bus, A. G., IJzendoorn, M. H. van, & Pellegrini, A. D. (1995). Joint book reading makes for success in learning to read: A meta-analysis on intergenerational transmission of literacy. *Review of educational research*, 65(1), 1-21.
- Dowling, G. R. (1986). Perceived risk: the concept and its measurement. *Psychology & Marketing*, 3(3), 193-210.
- Greaney, V., & M. Hegarty (1987). Correlates of leisure-time reading. *Journal of Research in Reading*, 10(1), 3-20.
- Gubbels, J., Langen, A. M. L. van, Maassen, N. A. M., & Meelissen, M. R. M. (2019). *Resultaten PISA in vogelvlucht*. Enschede: Universiteit Twente.
- Guldemon, I. (2003). *Emotionele betrokkenheid bij jeugdliteraire teksten: een verkennend onderzoek naar het verband tussen leesplezier en identificatiemogelijkheden bij veertienjarigen in het beroepsonderwijs in Nederland en Vlaanderen*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Horst, E. van der (2011). *Het Makkelijk Lezen Plein. Onderzoek naar de invloed van het Makkelijk Lezen Plein (MLP) op het leengedrag van kinderen met leesproblemen in de leeftijd van 8 tot en met 12 jaar*. Tilburg: Universiteit van Tilburg.
- Huysmans, F. (2007). De openbare bibliotheek in Nederland en de veranderende leescultuur sinds 1975. In A. van der Weel (red.), *Jaarboek voor Nederlandse Boekgeschiedenis 14* (pp. 179-192). Nijmegen: Vantilt.
- Huysmans, F. (2013). *Van woordjes naar wereldliteratuur: de leeswereld van kinderen van 7-15 jaar*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Kerr, G. (1999). *Gaining and retaining customer loyalty*. Güthersloh: Bertelsmann Foundation Publishers
- Lierop-Debrauwer, W. L. H. van (1990). *Ik heb het wel in jouw stem gehoord: over de rol van het gezin in de literaire socialisatie van kinderen*. Delft: Eburon.
- Lierop-Debrauwer, W. L. H. van, & Bastiaansen-Harks, N. (2005). *Over grenzen: de adolescentenroman in het literatuuronderwijs* (Vol. 6). Delft: Eburon.
- McKenna, M. C., Kear, D. J., & Ellsworth, R. A. (1995). Children's attitudes toward reading: A national survey. *Reading research quarterly*, 30(4), 934-956.
- Mol, S., & Bus, A. (2011). Lezen loont een leven lang: De rol van vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren. *Levende Talen Tijdschrift*, 12(3), 3-15.
- Moore, D. W., Bean, T. W., Birdyshaw, D., & Rycik, J. A. (1999). Adolescent literacy: A position statement. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 43(1), 97-112.

- Morrow, L. (1992). The impact of a literature-based program on literacy achievement, use of literature, and attitudes of children from minority backgrounds. *Reading Research Quarterly*, 27(3), 251-274.
- Morrow, L. M., & Young, J. (1997). A family literacy program connecting home and school: Effects on attitude, motivation and literacy achievement. *Journal of Educational Psychology*, 89, 736-742.
- Neuman, S. B. (1986). The home environment and fifth-grade students' leisure reading. *The Elementary School Journal*, 86(3), 335-343.
- Nielen, T. M., & Bus, A. G. (2016). *Onwillige lezers: onderzoek naar redenen en oplossingen*. Delft: Eburon.
- Notten, N. J. W. R. (2012). *Over ouders en leesopvoeding*. Delft: Eburon Uitgeverij BV.
- Raukema, A. M., Schram, D., & Stalpers, C. (2003). *Lezen en leesgedrag van adolescenten en jongvolwassenen*. Delft: Eburon.
- Sekaran, U., & Bougie, R. (2016). *Research methods for business: A skill building approach*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Stalpers, C. P. (2005). *Gevormd door leeservaringen: De relatie tussen leesattitude, het lezen van fictie en het voornemen van adolescenten om lid te blijven van de openbare bibliotheek* (Proefschrift). Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Stalpers, C. P. (2007). *Het verhaal achter de lezer: Een empirisch onderzoek naar variabelen die verschillen in leesgedrag verklaren*. Delft: Eburon.
- Steensel, R. van, Sande, L. van, & Arends, L. (2017). Investeren in leesmotivatie maakt leerlingen meer gemotiveerde lezers... en betere lezers. *Levende Talen Tijdschrift*, 18(2), 3-13.
- Stokmans, M. J. (1999). Reading attitude and its effect on leisure time reading. *Poetics*, 26(4), 245-261.
- Wennekers, A., Haan, J. de, & Huysmans, F. (2016). *Media: Tijd in kaart*. Den Haag: SCP.
- Wigfield, A., & Guthrie, J. T. (1997). Motivation for reading: An overview. *Educational Psychologist*, 32(2), 57-58.
- Willms, J. D., & Murray, T. S. (2007). *Gaining and losing literacy skills over the lifecourse*. Ottawa: Statistics Canada.

Bijlage 1 Leesfrequentie boeken naar leeftijd

Tabel B1

Leesfrequentie naar leeftijd (horizontaal gepercenteerd).

Leeftijd	Elke dag	Meerdere keren per week	Een keer per week	Een paar keer per maand	Alleen op vakanties	Nooit
12	15%	35%	10%	17%	11%	12%
13	12%	26%	6%	15%	12%	28%
14	8%	20%	11%	18%	11%	32%
15	4%	21%	14%	21%	14%	27%
16	9%	11%	9%	26%	13%	32%
17	6%	13%	6%	17%	23%	35%
18	8%	10%	21%	13%	30%	19%
19	7%	10%	10%	17%	19%	36%
20	8%	11%	6%	11%	22%	43%
21	8%	18%	8%	11%	14%	41%
22	13%	19%	18%	11%	14%	26%
23	9%	16%	12%	15%	15%	34%
24	13%	13%	11%	24%	20%	20%
25	10%	30%	6%	13%	17%	25%
Totaal	9%	18%	11%	16%	17%	29%

Bijlage 2 Leesfrequentie naar opleiding

Tabel B2

Leesfrequentie naar opleiding (verticaal gepercenteerd).

	Basisschool en vmbo	Mbo	Havo en hbo	Vwo en wo	Totaal
Elke dag	6%	4%	8%	19%	9%
Meerdere keren per week	24%	8%	19%	19%	18%
Een keer per week	9%	8%	12%	13%	11%
Een paar keer per maand	13%	16%	19%	20%	17%
Alleen op vakanties	11%	20%	18%	19%	17%
Nooit	38%	44%	25%	11%	29%

Bijlage 3 Wekelijkse vrijetijdsbestedingen van de persona's

Tabel B3

Wekelijkse vrijetijdsbestedingen naar persona en totaal.

	Boekenwurmen	Boektwijfel- aars	Boekmijders	Totaal
Televisiekijken	87%	87%	85%	86%
Series en films bekijken via een platform *	73%	75%	66%	71%
Boeken lezen*	100%	25%	2%	38%
Surfen	92%	95%	90%	93%
Online winkelen	27%	26%	28%	27%
Naar de radio luisteren	69%	71%	65%	68%
Muziek luisteren	67%	68%	72%	69%
Tijdschriften lezen*	42%	30%	15%	28%
Sociale media gebruiken	93%	95%	93%	94%
Gamen*	60%	54%	67%	60%
Kranten lezen*	38%	36%	22%	32%
Sms'en en appen	98%	98%	98%	98%
Nieuwssites raadplegen*	62%	64%	54%	60%
Boeken beluisteren*	11%	8%	2%	7%
Sporten	75%	72%	66%	71%
Uitgaan	15%	18%	18%	17%

Bijlage 4 Online boeken kopen naar gender, leeftijd en opleidingsniveau

Tabel B4

Online boeken kopen naar gender, leeftijd en opleidingsniveau (n=737).

Gender*	
Jongen	25%
Meisje	35%
Leeftijd*	
12-14 jaar	10%
15-17 jaar	26%
18-20 jaar	33%
21 jaar en ouder	46%
Schooltype/opleiding*	
vmbo (of lager)	14%
mbo	28%
havo, hbo	37%
vwo, wo	42%
Smaakvoorkeuren	
Weiniglezers	21%
Lichte lectuur	24%
Spanninglezers	43%
Romantieklezers	32%
Alleslezers	53%
Totaal	31%

Bijlage 5 Lenen versus kopen naar achtergrondkenmerken

Tabel B5

Lenen versus kopen naar achtergrondkenmerken

		Kopers	Leners	Geen van beide	Totaal
Gender	Jongen	40%	50%	72%	51%
	Meisje	60%	50%	28%	49%
Leeftijdsklasse	12 tot 14	16%	29%	15%	21%
	15 tot 17	12%	32%	13%	21%
	18 tot 20	22%	17%	29%	21%
	21 en ouder	51%	23%	44%	37%
Opleidingsklasse	po en vmbo	23%	39%	29%	31%
	mbo	17%	11%	37%	18%
	havo en hbo	30%	25%	21%	26%
	vwo en wo	30%	25%	14%	25%
Persona's	boekenwurm	36%	30%	7%	27%
	boektwijelaar	49%	43%	17%	39%
	boekmijder	15%	28%	76%	33%

Bijlage 6 Samenhang boekhandelsbezoek met gebruik van informatiebronnen en kennis van campagnes

Tabel B6a

Samenhang boekhandelsbezoek met gebruik onlinebronnen.

	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
(Constant)		44,55	0,00
Appstore / Google Play	0,02	0,70	0,49
Via een onlineretailer*	0,09	2,82	<0,01
Kobo Plus-abonnement via bol.com of Kobo.com	0,08	2,47	0,02
Bliyoo – abonnement via Bruna.nl	-0,07	-1,64	0,10
Wattpad *	0,13	3,60	<0,01
Bibliotheek.nl	0,08	2,42	0,02
Booqees	-0,08	-1,82	0,07
Hebban	0,08	2,35	0,02
Goodreads *	0,20	6,00	<0,01
Leesplein	0,00	-0,05	0,96
Literatuurplein	0,02	0,41	0,68
Fanfiction.net	0,03	0,83	0,41
De Boekenzoeker	-0,05	-1,05	0,30
Scholieren.com	0,05	1,37	0,17
Leeskraft	0,05	1,19	0,23
De Leesfabriek	0,05	1,09	0,28
Lezen voor de Lijst	0,01	0,17	0,87

Tabel B6b

Samenhang boekhandelsbezoek met gebruik offline bronnen.

	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
(Constant)		39,59	0,00
Via een e-mailnieuwsbrief van een boekhandel	0,01	0,25	0,81
Via een e-mailnieuwsbrief van een uitgever	0,04	1,15	0,25
Via een recensie in de krant, dagblad, tijdschrift of op internet	-0,01	-0,41	0,68
Via berichten en/of recensies op sociale media	0,00	0,07	0,94
Via een programma op televisie of radio	-0,03	-0,72	0,48
Via een advertentie in de krant, tijdschrift *	0,10	2,79	0,01
Ik liep ertegenaan tijdens het zoeken / rondlopen in de boekwinkel *	0,31	8,37	<0,01
Via een tip van (een medewerker van) de boekwinkel *	0,11	3,10	<0,01
Via de omslag/kaft van het boek *	0,13	3,47	<0,01

Ik liep ertegenaan tijdens een bezoek aan de bibliotheek	0,06	1,87	0,06
Via een nieuwsbrief van de bibliotheek *	0,16	4,87	<0,01
Via (een zoekopdracht in de collectie van) de website van de bibliotheek	0,06	1,70	0,09
Via een tip van (een medewerker in) de bibliotheek	0,04	1,27	0,21
Via boekenapps	0,06	1,67	0,10
Via mensen die ik ken die iets deelden op sociale media	0,02	0,56	0,58
Via bloggers/vloggers die iets deelden op sociale media	0,03	0,96	0,34
Via een webwinkel die online boeken verkoopt (bol.com, Bookspot, Amazon etc.), website van een reguliere boekwinkel of bibliotheek	0,07	2,12	0,03
Via een boekenadvieswebsite (zoals Literatuurplein of Leesplein)	0,00	-0,03	0,97
Via vrienden, familie of andere bekenden	-0,02	-0,52	0,60
Via school	-0,07	-1,90	0,06

Tabel B6c

Samenhang boekhandelsbezoek met leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes.

	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
(Constant)		22,84	0,00
De Boekenweek	0,10	3,18	<0,01
De Boekenweek voor jongeren	0,06	2,02	0,04
Literatour *	0,10	3,45	<0,01
De prijs van de Jonge Jury *	0,16	5,19	<0,01
De weddenschap	0,06	1,95	0,05
Beste Boek voor jongeren	0,03	0,90	0,37
De Inktaap	0,01	0,46	0,65
Read2Me! *	0,16	5,16	<0,01
De Kinderboekenweek *	0,11	3,47	<0,01
De Poëzieweek	0,06	1,83	0,07
Nederland Leest	0,06	1,90	0,06

Bijlage 7 Samenhang bibliotheekbezoek met gebruik van informatiebronnen en kennis van campagnes

Tabel B7a

Samenhang bibliotheekbezoek met gebruik online-informatiebronnen.

	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
(Constant)		36,51	0,00
Appstore / Google Play	0,02	0,78	0,44
Via een onlineretailer	-0,05	-1,59	0,11
Kobo Plus-abonnement via bol.com of Kobo.com	0,00	-0,06	0,95
Bliyoo – abonnement via Bruna.nl	0,02	0,41	0,68
Wattpad *	0,10	3,02	<0,01
Bibliotheek.nl *	0,33	10,32	<0,01
Booqees	0,02	0,50	0,62
Hebban	0,01	0,40	0,69
Goodreads	0,02	0,74	0,46
Leesplein	0,07	2,07	0,04
Literatuurplein	0,05	1,36	0,18
Fanfiction.net	-0,06	-1,71	0,09
De Boekenzoeker	-0,02	-0,40	0,69
Scholieren.com	0,02	0,65	0,51
Leeskraft	0,04	1,17	0,24
De Leesfabriek	0,05	1,12	0,26
Lezen voor de Lijst *	0,09	2,70	<0,01

Tabel B7b

Samenhang bibliotheekbezoek met gebruik offline-informatiebronnen.

	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
(Constant)		30,73	0,00
Via een e-mailnieuwsbrief van een boekhandel	-0,02	-0,51	0,61
Via een e-mailnieuwsbrief van een uitgever	0,05	1,39	0,17
Via een recensie in de krant, dagblad, tijdschrift of op internet	0,01	0,25	0,80
Via berichten en/of recensies op sociale media	-0,05	-1,30	0,19
Via een programma op televisie of radio	-0,03	-0,65	0,52
Via een advertentie in de krant, tijdschrift	-0,01	-0,32	0,75
Ik liep ertegenaan tijdens het zoeken / rondlopen in de boekwinkel	-0,02	-0,63	0,53
Via een tip van (een medewerker van) de boekwinkel	0,01	0,38	0,71

Via de omslag/kaft van het boek	-0,04	-0,96	0,34
Ik liep ertegenaan tijdens een bezoek aan de bibliotheek *	0,42	12,52	<0,01
Via een nieuwsbrief van de bibliotheek *	0,15	4,41	<0,01
Via (een zoekopdracht in de collectie van) de website van de bibliotheek *	0,19	5,75	<0,01
Via een tip van (een medewerker in) de bibliotheek *	0,09	2,65	0,01
Via boekenapps	0,04	1,08	0,28
Via mensen die ik ken die iets deelden op sociale media	0,02	0,62	0,53
Via bloggers/vloggers die iets deelden op sociale media	0,06	1,76	0,08
Via een webwinkel die online boeken verkoopt (bol.com, Bookspot, Amazon etc.), website van een reguliere boekwinkel of bibliotheek *	-0,09	-2,64	0,01
Via een boekenadvieswebsite (zoals Literatuurplein of Leesplein)	0,02	0,51	0,61
Via vrienden, familie of andere bekenden	-0,02	-0,70	0,49
Via school	-0,02	-0,52	0,61

Tabel B7c

Samenhang bibliotheekbezoek met kennis van leesbevorderings- en boekpromotiecampagnes.

	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
(Constant)		20,07	0,00
De Boekenweek	-0,01	-0,19	0,85
De Boekenweek voor jongeren	0,02	0,48	0,63
Literatour	0,05	1,59	0,11
De prijs van de Jonge Jury *	0,14	4,42	<0,01
De weddenschap	0,07	2,25	0,03
Beste Boek voor jongeren	0,07	2,31	0,02
De Inktaap	0,02	0,49	0,63
Read2Me!*	0,16	5,17	<0,01
De Kinderboekenweek *	0,09	2,86	<0,01
De Poëzieweek	0,06	1,81	0,07
Nederland Leest	0,01	0,44	0,66

o n d e r z o e k s p u b l i c a t i e

Lezen

STICHTING LEZEN

Nieuwe Prinsengracht 89

1018 VR Amsterdam

lezen.nl